

ПРЕЗИДЕНТ РЕСЕЙ СЫРТҚЫ ІСТЕР МИНИСТРІН ҚАБЫЛДАДЫ

МЕМЛЕКЕТ БАСШЫСЫ РЕСЕЙ ФЕДЕРАЦИЯСЫНЫҢ СЫРТҚЫ ІСТЕР МИНИСТРІ СЕРГЕЙ ЛАВРОВТЫ ҚАБЫЛДАДЫ. ҚАСЫМ-ЖОМАРТ ТОҚАЕВ РЕСЕЙДІҢ СЫРТҚЫ САЯСАТ ВЕДОМСТВОСЫНЫҢ БАСШЫСЫНА ІЛТИПАТ БІЛДІРІП, ҚАЗАҚСТАН МЕН РЕСЕЙ АРАСЫНДАҒЫ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС СТРАТЕГИЯЛЫҚ СЕРІКТЕСТІК ЖӘНЕ ОДАҚТАСТЫҚ РУХЫНДА ДАМЫП КЕЛЕ ЖАТҚАНЫН АТАП ӨТТІ.

Президент бұған дейін жоғары деңгейде қол жеткізілген уағдаластықтарды нақты жүзеге асырудың, сондай-ақ сауда-экономикалық, инвестициялық және мәдени-гуманитарлық байланыстарды одан әрі нығайтудың маңызды екенін айтты.

Кездесуде Ресей Президенті Владимир Путиннің мамыр айының соңында Қазақстанға жасайтын сапарына дайындық мәселесіне ерекше назар аударылды.

Мемлекет басшысы Астана аталған уақиғаға айрықша мән беріп отырғанын жеткізді.

– Бұл сапарды биылғы екіжақты күн тәртібінің ең негізгі іс-шарасы ретінде қарастырамыз. Екі елдің

одақтастық қатынастарын ілгерілетуде аталған сапар маңызды рөл атқарады деп сенеміз, – деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Сергей Лавров Мемлекет басшысына Ресей Президентінің сапарына әзірлік барысы туралы ақпарат берді. Сонымен қатар Қазақстан мен Ресей арасындағы көпжоспарлы ынтымақтастықтың басты мәселелері үкіметтер мен сыртқы істер министрліктері деңгейінде пысықталып жатқанына тоқталды.

Қасым-Жомарт Тоқаев пен Сергей Лавров халықаралық және аймақтық күн тәртібіндегі өзекті мәселелер жөнінде пікір алмасты.

1 МАМЫРДЫ БІЗ КӨБІНЕСЕ ЭТНОСТАРДЫҢ ДОСТЫҒЫ, МӘДЕНИ ФЕСТИВАЛЬДЕР, ҰЛТТЫҚ КИІМДЕР ШЕРУІ МЕН ҰЛТТЫҚ ТАҒАМДАРҒА ТОЛЫ МЕРЕКЕЛІК ДАСТАРҚАН РЕТІНДЕ ҚАБЫЛДАУҒА ДАҒДЫЛАНҒАНБЫЗ. АЛАЙДА БҰЛ МЕРЕКЕНІҢ МАЗМҰНЫ ТЕК МӘДЕНИ РЕТРОСПЕКТИВАМЕН ШЕКТЕЛМЕУГЕ ТИІС. ЖАҒАҢДЫҚ БӘСЕКЕЛЕСТІК ЗАМАНЫНДА ҚОҒАМНЫҢ КӨПЭТНОСТЫ ҚҰРАМЫ – МЕМЛЕКЕТТІҢ СТРАТЕГИЯЛЫҚ РЕСУРСЫ, ОНЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘЛЕУЕТІНІҢ ДРАЙВЕРІ ЖӘНЕ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫНЫҢ ІРГЕТАСЫ.

ҰЛЫСТАР ҰЙТҚЫСЫ

Дәстүрлі тілектер мен ұрандардан арылып, мәселеге сандар мен фактілер тілімен қарасақ, «біртұтас ұлт» концепциясының астарында үлкен экономикалық және ғылыми синергия жатқанын көреміз.

Әлемдік тәжірибеде кез келген ірі технологиялық серпіліс немесе ғылыми жаңалық біркелкі емес, керісінше, әртүрлі көзқарастар тоғысқан ортада туындайды. Бұл

ғылымда «когнитивті әртүрлілік» деп аталады. Әртүрлі мәдени кодпен өскен, түрлі тұрмыстық және білім беру мектептерінен шыққан мамандар бір мәселеге бірнеше ракурстан қарай алады. Ал экономикалық тұрғыдан алғанда, әртүрлілік нарықтың сегменттелуі мен кеңеюіне алып келетін фактор.

Жалғасы 4-бетте

Олжас ҚАРТҚОЖАҚОВ,
КРЕ техникалық директорының орынбасары:

БІЗДЕ ИДЕЯДАН ДАЙЫН ӨНІМГЕ ДЕЙІНГІ ТОЛЫҚ ЦИКЛ БАР

ЕЛІМІЗДЕ ӨСКЕРІ ТЕХНИКА ШЫҒАРАТЫН БІРНЕШЕ ӨНДІРІС ОРНЫ БАР. СОНЫҢ ІШІНДЕ КАЗАХСТАН PARAMOUNT ENGINEERING КОМПАНИЯСЫ ОРТАЛЫҚ АЗИЯДАҒЫ ЗАМАНАУИ БРОНДАЛҒАН ТЕХНИКА ШЫҒАРАТЫН ЕҢ ІРІ КӘСІПОРЫН РЕТІНДЕ БЕЛГІЛІ. МҮМКІНДІГІ ЗОР ЖҰМЫСЫ ЖҮЙЕЛІ, ЖЫЛЫНА 350 ТЕХНИКА ШЫҒАРУҒА ҚАУҚАРЛЫ. ARLAN, BARYS 6X6, BARYS 8X8 ЖӘНЕ ALAN СИЯҚТЫ ӨСКЕРІ ТЕХНИКАЛАРЫН БІЗДІҢ ӨСКЕР ПАЙДАЛАНАДЫ. ЗАМАН ТАЛАБЫНА САЙ БАСҚА ДА ТЕХНИКА ТҮРЛЕРІН ШЫҒАРУҒА ДАЙЫН. ЕҢ МАҢЫЗДЫСЫ, БҰЛ ЖЕРДЕ ӨЗІМІЗДІҢ ЖОБАЛАУШЫЛАР МЕН ИНЖЕНЕРЛЕРДІҢ ЕҢБЕГІ, ИНЖЕНЕРЛІК ОЙ, ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ МҮМКІНДІКТЕР ТОҒЫСАДЫ. ОТАН ҚОРҒАУШЫЛАР МЕРЕКЕСІ ҚАРСАҢЫНДА ӨНДІРІС ОРНЫНА БАРЫП, ЖҰМЫС ПРОЦЕСІН ӨЗ КӨЗІМІЗБЕН КӨРДІК.

Компания қалай дамып жатыр? Техникалар талаптарға сай ма, қандай мүмкіндіктерге ие? Өндіріс пен инженерия қай деңгейде? Ал ең бастысы, бүгінгі техника ертеңгі қауіпке, көз ілеспес жылдамдықпен өзгеріп жатқан сын-қатерге дайын ба? Біз осы және басқа да сурақ төңірегінде компанияның техникалық директорының орынбасары Олжас Қартқожақов мырзамен сұхбаттастық.

– Зауытты аралап жүріп брондалған техникаға қажет әр бөлшекті компания қызметкерлері өз қолымен жасап жатқанын

байқадық. Қызу жұмыс. Ашық деректерге сүйенсек, компания өзін аймақтағы жетекші өндіруші деп таныстырады. Соған қарамастан әлі де сырттан келетін бөлшектер бар ма?

– Әлемдегі көптеген өндіруші сияқты біз де кейбір бөлшектерді импорттаймыз. Әдетте сырттан келетін компоненттер – қозғалтқыш, трансмиссия сияқты жоғары технологиялық түйіндер. Негізінен бұл қалыпты тәжірибе деп сенімді түрде айтпауға болады, себебі мұндай бөлшектер уақыт сынынан өткен және оның бәрін нөлден бастап өндіру

экономикалық тұрғыдан тиімсіз болады.

Дегенмен өз инженерлік база-мызды дамыту және отандық кәсіпорындармен байланысты нығайтып, сол арқылы импортқа тәуелділікті азайтуды мақсат етеміз.

Бірақ бір нәрсені түсінген жөн: техниканың қаншалықты құнды екенін бірді-екілі бөлшектердің қайдан шыққаны анықтамайды, бүкіл жүйенің кешенді түрде қалай жұмыс істейтінімен бағаланады.

Өзіңіз байқағандай холдинг аясында бронь парақтарын өңдеуден бастап дайын капсулаға дейінгі платформаны толықтай өзіміз жасаймыз: брондалған болатты кесіп, иіп, дәнекерлеп, бояп, дайын корпус қылып шығарамыз. Сонымен қатар бізде электротехникалық өнімдер шығаратын серіктес компаниялар бар. Олар кабель, панель сияқты жүйелерді өндіреді. Сонымен қатар жауынгерлік модульдер шығаратын отандық кәсіпорындар да бар. Соның бәрін қосқанда, нақты локализация 70 пайыздан асады. Яғни, өндірістің 70 пайыздан астамы өз елімізде шоғырланған және бұл көрсеткіш жыл санап өсіп келеді.

Жалғасы 5-бетте

«ЖЫРТҚЫШ ҚАРАҚҰС» ҚАЗАҚ ЖАУЫНГЕРІНІҢ КҮНДЕЛІГІ

ЕКІНШІ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК СОҒЫС ТУРАЛЫ ЕСТЕЛІК ТЕ, ЗЕРТТЕУ ДЕ, АЙТЫЛАР АҢЫЗ БЕН АЙТЫЛМАҒАН АҚИҚАТ ТА КӨП. РЕСМИ ДЕРЕКТЕРДЕ ЕЛІМІЗДЕН СОҒЫСҚА 1 МИЛЛИОН 200 МЫҢ АДАМ АТТАНЫП, СОНЫҢ 600 МЫҢНАН АСТАМЫ ҚАН МАЙДАНДА ҚАЗА ТАПҚАН. БҰЛ СОЛ КЕЗДЕГІ ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНЫҢ 11,2 ПАЙЫЗЫ ЕДІ... МАЙДАН ДАЛАСЫНАН ЖАЗЫЛҒАН ХАТТАР ТУРАЛЫ КӨП ОҚЫДЫҚ, СОҒЫСҚА ҚАТЫСҚАН ҚАЗАҚ ҚАЛАМГЕРЛЕРІНІҢ ЕСТЕЛІКТЕРІ МЕН СОҒЫС КЕЗІНДЕ ЖАЗҒАН ХАТТАРЫ КӨП. АЛ ҚАРАПАЙЫМ ӨСКЕРЛЕРДІҢ КҮНДЕЛІГІ НЕКЕН-САЯҚ, БҮГІН ГАЗЕТІМІЗГЕ ҚАРАПАЙЫМ ЖАУЫНГЕР КҮНДЕЛІГІН ЖАРИЯЛАП ОТЫРМЫЗ.

6»

РЕСЕЙ ҚАЗАҚТАРЫНЫҢ ЖАЙ-КҮЙІ ҚАЛАЙ?

ЖҰЫРДА ЕЛІМІЗДЕ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ РЕСЕЙДІҢ МӘДЕНИЕТ КҮНДЕРІ АТАП ӨТІЛДІ. ЕКІ ЕЛ АРАСЫНДАҒЫ МӘДЕНИ-ГУМАНИТАРЛЫҚ ҰНТЫМАҚТАСТЫҚТЫ ОДАН ӘРІ НЫҒАЙТУ МАҚСАТЫНДА ЕЛОРДАДА ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ЖӘНЕ ІСКЕРЛІК ІС-ШАРАЛАР ҰЙЫМДАСТЫРЫЛДЫ. ЖАЛПЫ, 2026 ЖЫЛ РЕСЕЙ ХАЛЫҚТАРЫНЫҢ БІРЛІГІ ЖЫЛЫ ДЕП ЖАРИЯЛАНДЫ. 160 ҰЛТ ПЕН ҰЛЫС ӨКІЛДЕРІ ТҰРАТЫН РЕСЕЙДЕ ҚАЗАҚТАР ҮЛКЕН ЭТНИКАЛЫҚ ТОП БОЛЫП САНАЛАДЫ. РЕСЕЙДІҢ ӘРТҮРЛІ АЙМАҚТАРЫНДА ТҰРАТЫН ҚАЗАҚ ДИАСПОРАСЫ ӨЗ МӘДЕНИЕТІ МЕН ДӘСТҮРЛЕРІН САҚТАП, ӘР САЛАДА БЕЛСЕНДІ ТҮРДЕ ҚЫЗМЕТ АТҚАРЫП КЕЛЕДІ.

Жалғасы 8-бетте

ҰЛТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІКТІҢ АЛТЫН ҚАЗЫҒЫ

БҮГІНГІ ЖАС – ЕРТЕҢГІ ЕЛ ҚОРҒАНЫ. ЖАСТАРДЫ ОТАН ҚОРҒАУҒА ТӘРБИЕЛЕУ – КЕЗ КЕЛГЕН ЕЛДІҢ ҰЛТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІНІҢ НЕГІЗГІ ІРГЕТАСЫ. БҰЛ БАҒЫТТА ӘЛЕМНІҢ ДАМЫҒАН МЕМЛЕКЕТТЕРІ АЙРЫҚША КӨҢІЛ БӨЛУДЕ. ҚАЗАҚСТАН ҮШІН ДЕ ӘСКЕРИ-ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ МӘСЕЛЕСІ АСА ӨЗЕКТІ.

ӘЛЕМДІК ҰЛГІЛЕР: ЖАСТАР ЖӘНЕ ӘСКЕРИ ТӘРБИЕ

Әскерге шақыру және жастарды Отан қорғауға баулу көптеген елде маңызды әлеуметтік институт ретінде қарастырылады. Елдің қорғанысын қамтамасыз етуде әскери міндеттілік принципін ұстанатын ел көп. Израиль, Түркия, Сингапур, Қытай, Кипр және Грекияда әскерге бармаған азаматқа айыппұл салып, қоғамдық жұмысқа тартады. Тіпті, қылмыстық жауапкершілік арқалауы мүмкін. Әскери қызметтің маңыздылығын түсінген бұл елдерде әскери дайындыққа үлкен мән береді.

АҚШ-тың бұрынғы Қорғаныс министрі, генерал Джеймс Мэттис: «Патриотизм – тек сөз емес, ол – әрекет. Әскердегі әр сарбаз өз елінің мәдениеті мен құндылығын қорғаушысы», – деп әскери қызметтің маңызын сөз етеді.

Осы АҚШ-та әскери-патриоттық жұмыс мемлекеттік деңгейде және жеке сектордың қатысуымен жүргізіледі. Ресми Вашингтон жастардың әскерге ынтасын арттыру үшін түрлі бағдарлама ұсынады. Мәселен, әскерге қабылданар алдында жас сарбаздарды психологиялық және физикалық тұрғыда дайындайтын DEP және Future Soldier Program бағдарламасы бар. Орта

мектеп оқушыларына арналған әскери-патриоттық JROTC, студенттерді әскери офицерлік қызметке ынталандыратын ROTC бағдарламасы жүйелі жұмыс істейді.

Әскери-патриоттық жұмыстар әр елде өзіндік ерекшелігі мен дәстүріне сай жүзеге асады. Оңтүстік Кореяда әскерге шақырылғандар үшін арнайы патриоттық тәрбие бағдарламасы мен әскери оқу курсы ұйымдастырылады, ал Германияда әскери қызмет міндетті болмаса да, патриоттық тәрбие үлкен мәнге ие. Сингапурда әскери қызметтің беделі жоғары болғандықтан жастар барлық дайындықты толықтай және ынтымамен өтеді.

Қытайда да патриоттық тәрбие мен әскери қызметке ерекше көңіл бөлінеді. Бұл елде жастарды әскери қызметке тарту және Отан қорғау сезімін қалыптастыру үшін түрлі әлеуметтік бағдарлама мен ақпараттық науқан жүргізіледі. Өзбекстанда мек-

тептердің жоғары сынып оқушыларын қамтитын «Ватан Таянчи» әскери-патриоттық қозғалысы құрылып, табысты жұмыс істеуде. Бұл қозғалысқа тікелей Қорғаныс министрінің орынбасары жетекшілік етеді. Қозғалыс жастарды патриоттық рухта тәрбиелеудің негізгі қайнары.

Әлемдегі ең қуатты әскери әлеуетке Үндістан ие. Онда 2,6 миллион сарбаз бар. Ал Қытайда 2,5 миллион әскер болса, АҚШ әскері 2,1 миллион. Солтүстік Корея, Пәкістан, Ұлыбритания және Ресейде миллионнан астам әскер бар. Бұл елдер әлемдік қауіпсіздікке ықпал етуге және қорғаныс қабілетін арттыруға бағытталған стратегиялық күштерді дамытуды жалғастыруда.

GlobalFirepower компаниясының есептеуінше, Қазақстанда 110 мың әскер бар. Бұл көрсеткіш бойынша 2024 жылғы рейтингте Қазақстан 46-орында тұр. Беларусь 63 мың әскермен 65-орын алады, Армения 57,5 мың әскермен 67-орында, Өзбекстан 48 мың әскермен 74-орынға ие. Ал Түркіменстан 36,5 мың әскермен 86-орында, Қырғызстан (23 мың) 103-орыннан көрінеді.

тардың материалдық-техникалық базасының әлсіздігі және жастар арасында әскери мамандықтар туралы ақпараттың жеткіліксіздігі сынды түйткілді мәселелер әлі де бар. Бұл мәселелерді шешу үшін мемлекет пен қоғамның бірлескен күш-жігері қажет.

Сарапшылардың пікірлері бұл бағыттағы жұмыстардың маңыздылығын көрсетеді. Халық қаһарманы Бақытжан Ертаевтың әскери патриотизмді ұлт рухын көтеретін басты құндылық ретінде қарастыруы және жас буынның Отан қорғауды мәртебе ретінде сезінуі керек екенін атады. Ал Қазақстан Қарулы Күштерінің бұрынғы Бас штабының бастығы Мұрат Бектановтың сөзінше, әскери тәрбие мектептен басталуы керек. Парламент Мәжілісінің депутаты Жарқынбек Амантайұлы «Жас сарбаз» қозғалысының мәртебесін арттыруда Қорғаныс министрілігімен тікелей байланысын арттырып, оған барлық жоғары сынып оқушыларын тартып, олардың бойында отаншылдық пен елшілдік қасиетін сіңіруге басымдық беру керек екенін көтерді.

Жастардың патриоттық сезімін тек мектепте ғана емес, отбасы мен қоғамда дамыту маңызды. Өкінішке орай, қазіргі жастардың көпшілігі әскери өмір мен қызметке қызығушылық танытпайды. Бұған мектептегі әскери-патриоттық тәрбиенің жеткіліксіздігі, әскери мамандықтар туралы ақпараттың аздығы және әскери қызметтің маңыздылығы туралы түсініктің төмендігі себеп болуда.

Әлеуметтік желі жастардың негізгі ақпарат көзіне айналғанын ескерсек, ондағы кейбір жағымсыз контент әскери қызметтің қадір-қасиетін түсінуіне кедергі келтіруде. Генерал-майор Әлімжан Ераниязов атап өткендей, бұл проблеманы шешудің бірнеше жолы бар.

Біріншісі, әскери-патриоттық тәрбиені мектептен бастау керек. Оқушыларға Отан қорғаушыларының ерлігін дәріптейтін жүйелі бағдарлама ұйымдастыру, оны тек теориямен шектемей, әскери оқу-жаттығулар, экскурсиялар, әскери тарих мұражайларына бару және ұлттық мерекелер мен әскери маршрут сияқты практикалық іс-шаралармен толықтыруы тиіс.

Екіншісі, әскери қызметтің беделін арттыру маңызды. Әскери қызметшілердің еңбек және әлеуметтік жағдайын жақсарту, оларды құрметтеу және қолдау көрсету, қоғамда әскери мамандықтың маңыздылығы туралы ақпаратпен қамту қажет.

Үшіншісі, әскери қызметті заман талабына сай өзгерту міндеті тұр. Жастар үшін инновациялық бағдарламалар мен цифрлық құралдарды (мысалы, әскери қызметке виртуалды дайындық платформалары) енгізетін уақыт келді.

Бұл ұсыныстарды жүзеге асыру арқылы Қазақстанда әскери патриотизмді жаңғыртуға және жастардың Отанға деген сүйіспеншілігін арттыруға мүмкіндік бар.

PS.

Жастардың әскери-патриоттық тәрбиесі – ұлттық қауіпсіздіктің алтын қазығы. Бұл жолда тек мемлекет емес, әрбір отбасы, әрбір ұстаз, әрбір азамат үлес қосуы тиіс. Тек бірге әрекет еткенде ғана біз болашаққа нық қадам баса аламыз.

Нұрлат БАЙГЕНЖЕ

Сенім дағдарысы

ЛИВАН: 10 КҮНДІК БІТІМ МЕН КҮМӘНДІ ТЫНЫШТЫҚ

Трампа Ливанда 10 күндік атысты тоқтату келісімін дедал ретінде ұйымдастырды. Ливан премьер-министрі Наваф Салам бұл шешімді қолдады. Израиль премьері Биньямин Нетаньяху келісімге келісе де, оңтүстік Ливандағы әскерін шығармайтынын мәлімдеді.

«Хизболла» қозғалысы бітім Израильдің толық әскери әрекеттерді тоқтатуына байланысты сәтті болғанын айтты. Бірақ Израиль тарапы «Хизболланы» келісімді бұзды деп айыптап, зымыран атқаны туралы

мәлімдеді. Бұл жағдай уақытша тыныштықтың қаншалықты сенімсіз екенін көрсетті.

АЗИЯ-ТЫНЫҚ МҰХИТЫ: ТАЙВАНЬ ФАКТОРЫ МЕН ҚЫТАЙ ҚЫСЫМЫ

Тайвань президенті Лай Чин-те Эсватиниге сапарын тоқтатуға мәжбүр болды. Себебі Мадагаскар, Маврикий және Сейшел аралдары президент ұшағына әуе кеңістігін пайдалануға рұқсат бермеген.

Тайбэй бұл шешімді Қытайдың қысымымен байланыстырады. Қазір Эсватини ғана Африкада Тайваньды ресми түрде мойындайтын ел болып отыр. Бұл оқиға Қытайдың

дипломатиялық ықпалының әлі де кең екенін көрсетеді.

АҚШ: ПЕНТАГОНДАҒЫ ҚАДР ДАҒДАРЫСЫ МЕН САЯСИ ТЕКЕТПЕС

АҚШ Қорғаныс министрі Пит Херсет Әскери-теңіз күштерінің хатшысы Джон Феланды қызметінен босатты. Ресми себеп – кеме жасау бағдарламасындағы басқару мәселелері. Бірақ бұл шешім Пентагон ішіндегі ішкі кикілжіңдердің жалғасы ретінде қарастырылып отыр.

Бұған дейін де армия штабының басшысы қызметінен кеткен болатын. Сарапшылар мұны әскери басқару жүйесіндегі тұрақсыздықтың белгісі ретінде бағалайды.

АҚШ-та алдағы аралық сайлаулар алдында демократтар позициясын күшейтіп алды. Вирджинияда сайлаушылар Конгрестегі жаңа картаға қолдау білдіріп, партияға қосымша төрт мандат алу мүмкіндігін ашты.

Дегенмен демократтар ішіндегі дау да бәсеңдей түр. Флоридадан сайланған Шейла Черчилус-Маккормик мемлекеттік көмек қаражатын заңсыз пайдаланды деген айыппен Конгрестен кетті. Бұған дейін тағы бір конгресмен Эрик Суолвелл де жанжалға байланысты қызметінен босталыған.

ЕУРОПА: УКРАИНАНЫ ҚОЛДАУ МЕН САЯСИ ӨЗГЕРІСТЕР

Венгриядағы саяси өзгерістер Еуроодақтың Украинаға бөлінген 90 миллиард еуролық несиеін мақұлдауға жол ашты. Жаңа үкімет бұған дейінгі блокты алып тастауы мүмкін деген сигнал берген соң Брюссельде шешім жылдам қабылданды.

Украина президенті Владимир Зеленский бұл қаржыны жедел бөлуге шақырды. Қаражаттың негізгі бөлігі қорғаныс саласына бағытталмақ. Сонымен қатар Киевте болған қарулы шабуылда 7 адам қаза тапты. Бұл оқиға ел ішіндегі қауіпсіздік жағдайының әлі де күрделі екенін көрсетті.

ҰЛЫБРИТАНИЯ: ДИПЛОМАТИЯЛЫҚ ДАУ МЕН ІШКІ СЫН

Ұлыбритания премьер-министрі Кир Стармердің АҚШ-тағы елші ретінде Питер Мандельсонды тағайындауы қоғам сынына ұшырады. Себеп – оның Қытай және Ресеймен байланыстары және Эпштейн ісіне қатысы туралы күдік-жорамалдар.

Сонымен қатар ел ішінде антисемитизмге қатысты алаңдаушылық күшейіп отыр. Британ бас раввині Эфраим Мирвис еврей қауымына төнген қауіп күшейіп бара жатқанын көрсетті.

АЗИЯ: ЖАПОНИЯ МЕН ҚЫТАЙ АРАСЫНДАҒЫ ӘСКЕРИ БӘСКЕ

Жапония қару экспортын жеңілдететін жаңа саясат қабылдады. Премьер-министр Такаичи Саз бұл қадамды ұлттық қауіпсіздік қажеттілігі деп түсіндірді.

Қытай бұл шешімді «жаңа милитаризм» деп атап, сынға алды. Сонымен қатар Қытай әскери кемелері Жапония маңындағы су аймақтарында маневр жасаған.

ВЕНЕСУЭЛА: ОППОЗИЦИЯ ЖАҢА САЯСИ КЕЗЕҢГЕ ДАЙЫНДАЛЫП ЖАТЫР

Венесуэла оппозициясының жетекшісі Мария Корина Мачадо елге қайтып оралатынын мәлімдеді. Ол халықаралық қауымдастықты елде сайлау өткізу үшін қысымды күшейтуге шақырды.

Әлемнің әр түпкіріндегі оқиғалар бір ортақ үрдісті көрсетеді. Геосаяси тұрақсыздық күшейіп, мемлекеттер арасында сенім дағдарысы өрлеп тұр. Сарапшылар халықаралық жүйе қайта құру кезеңіне жақындап келеді деген болжам айтып отыр.

Ділда УӘЛИБЕК

ТАЯУ ШЫҒЫС: ТЕҢІЗ ЖОЛДАРЫ МЕН УАҚЫТША БІТІМ АРАСЫНДАҒЫ ШИЕЛЕНІС

АҚШ президенті Дональд Трамп Иранмен атысты тоқтату режимін бейбіт келіссөздер аяқталғанға дейін ұзартатынын мәлімдеді. Алайда жоспарланған келіссөздер аптаның басында өтпей қалды. Дегенмен Пәкістан тараптар арасындағы келіссөздің жана раундын өткізуге дайын екенін білдіріп отыр.

Осы уақытта АҚШ күштері Иран порттары мен теңіз қатынасын бақылауды күшейтіп, кем дегенде бір кеме қозғалтқышына соққы жасағаны хабарланды. Ал Иран болса Ормуз бұғазындағы теңіз тасымалын тежеп, бірнеше кемеге оқ атылған. Иран Әскери-теңіз күштері «теңіз қауіпсіздігіне қауіп төндірді» деген себеппен екі кемені ұстап қалған.

Бұл жағдай әлемдік мұнай және логистика нарығы үшін стратегиялық маңызы бар Ормуз бұғазы маңындағы сын-қатерін қайта күшейтті.

АСТАНАДА «AMANAT» ПАРТИЯСЫНЫҢ КӘСІПКЕРЛЕР ҚАНАТЫ ЭНЕРГЕТИКА САЛАСЫНЫҢ ӨКІЛДЕРІМЕН КЕЗДЕСУ ӨТКІЗДІ. ЖИЫН БАРЫСЫНДА ТАРИФ СЯСАТЫН ЖЕТІЛДІРУДЕН БАСТАП, ЭНЕРГЕТИКАЛЫҚ КӘСІПОРЫНДАРДЫ КАДРМЕН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУГЕ ДЕЙІНГІ САЛАНЫ ДАМУЫТУДЫҢ МАҢЫЗДЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ ТАЛҚЫЛАНДЫ. ТОЛҒАНДЫРҒАН МӘСЕЛЕЛЕРДІ ШЕШУ БОЙЫНША БІРЛЕСКЕН ЖОСПАРЛАР ҚҰРЫЛДЫ.

Кездесуге Энергетика министрі Ерлан Ақкенженов, Экология және табиғи ресурстар министрі Ерлан Нысанбаев, сондай-ақ Мәжіліс депутаттары, салалық қауымдастықтар мен энергетикалық компаниялардың басшылары қатысты. Партияның өңірлік филиалдары бейнеконференцбайланыс арқылы қосылды. Бүтінде ел аумағында энергетика саласында шамамен 100 мың адам еңбек етеді.

Мәжіліс Спикері, «AMANAT» партиясының Төрағасы Ерлан Қошанов энергетика саласы мемлекеттің орнықты дамуында стратегиялық маңызға ие екенін мәлімдеді. Ол Мемлекет басшысы саланың салдарымен күресуден – жүйелі жаңғырту жұмысына көшу міндетін қойғанын ерекше атап өтті. Осы бағытта кешенді жаңғыртуға, жауапкершілікті күшейтуге және ұзақмерзімді жоспарлауға бетбұрыс жасалды. Соның нәтижесінде бүгінде мемлекет тарапынан саланы реттеу жұмысы жүйелі түрде жүргізіліп, қордаланған мәселелер шешімін табуда. Бұл іске «AMANAT» партиясы да айрықша атсалысуда.

– Бүгін біз осы салада сіздерді толғандырған негізгі мәселелерді қарастырдық. Энергетика министрі атап өткендей, жағдайды реттеу мақсатында Үкімет тарапынан жүйелі шаралар қабылдануда. Бұл мәселе Мемлекет басшысының тікелей бақылауында. Біз саяси партия ретінде және сіздер кәсіби қауымдастық ретінде бірлесіп, тиімді тепе-теңдік табуымыз керек. Салаға инвестиция тарту, болжамды ережелер қалыптастыру және кәсіби қайтарымын қамтамасыз ету үшін түсінікті жағдай жа-

«AMANAT» пен БИЗНЕС КҮШ БІРІКТІРДІ

сау қажет. Алайда азаматтардың мүддесі, тариф саясатының әділдігі, әлеуметтік тұрақтылық және жүктеменің артуы ауыртпашылық ететін азаматтарға атаулы қолдау көрсету мәселелері де аса маңызды. Сондықтан сіздердің тараптарыңыздан көтеріліп отырған мәселелердің шешім табуы енді партиямыздың назарында болады, – деді Ерлан Қошанов.

Мәжіліс Спикері бүгінде энергетика саласына қатысты мемлекеттік саясат жүйелі кезеңге көшкеніне назар аударды. Алғаш рет «Жылу энергетикасы туралы» заң қабылданды, энергетика және коммуналдық секторларды жаңғыртуға, сондай-ақ көмір генерациясын дамытуға бағытталған Ұлттық жобалар жүзеге асырылуда.

«Тарифті инвестицияға айырбастау» бағдарламасы іске қосылды. Тарифтік және инвестициялық саясат қайта қаралды. Нысандардың техникалық жай-күйін қалғалау жұмысы күшейтіліп, жаңа қуат көздері іске қосылып, желілік инфрақұрылым дамуда. Нәтижесінде, технологиялық ақаулар саны азайып, қызыл аймақтағы ЖЭО саны қысқарды.

Ерлан Қошанов «AMANAT» фракциясы депутаттары энергетика саласын дамыту ісіне заңнамалық қолдау көрсету бағытында ауқымды жұмыс атқарғанын айрықша атап өтті. Олар энергетика саласындағы жалақыны өңірдегі орташа салалық деңгеймен байланыстыруға заң жүзінде бастамашылық етті. Соның нәтижесінде

кейінгі екі жылда сала қызметкерлерінің жалақысы 40 пайызға өсті. Бүтінде инвестициялық жобаларға қатысты рәсімдерді жеңілдету және экологиялық келісім алу мерзімдерін оңтайландыру бойынша түзетулер әзірленді. Тұлғалар тобына кіретін компаниялар үшін негізгі жабдықтарға инвестициялық келісімдер жасау мүмкіндігін енгізу ұсынылуда. Сондай-ақ энергиямен жабдықтаушы компаниялардың қызметін лицензиялауды енгізу жоспарланып отыр. Бұл түзетулер кәсіби қауымдастықтың сұранысына жауап ретінде әзірленді. Оларды осы сессия аяқталғанға дейін қабылдау жоспарлануда.

Кездесу барысында қатысушылар саладағы өзекті мәселелер бойынша пікір ал-

масты. Атап айтқанда, ұзақмерзімді әрі болжамды тарифтік саясатты енгізу, қуат көздері мен желілердің өбден ескіруі, ірі жүйесқұраушы энергетикалық жобалар үшін әкімшілік кедергілерді азайту мәселелері назарға алынды. Сондай-ақ көміртегі квоталарының Ұлттық жоспарын мемлекеттік бағдарламалар аясында іске қосылатын энергетикалық қуаттар көлемімен үйлестіру, кадр мәселесі және өзге де тақырыптар талқыланды.

Энергетика министрі Ерлан Ақкенженов өз баяндамасында дәстүрлі және жаңартылатын энергетиканы қатар дамыта отырып, энергия көздерін арттыру бағытындағы жүйелі іс-шараларға тоқталды. Бүтінде еліміздің энергетикасында 245 қуат көзі бар. Оның 166-сы – жасыл энергетика нысандары. 2035 жылға дейінгі энергетика саласын дамыту жоспары аясында жүйелі жұмыс жүргізілуде. Соған сәйкес, қуатты 26 ГВт-тан асыру көзделіп отыр. Қазіргі жобаларды жүйелі жүзеге асыру қадамы алдағы жылдары экономиканың электр энергиясына деген сұранысын толық өтеуге және тұрақты профицитті қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Сондай-ақ іс-шара барысында «ОАЭК» АҚ акционері Сергей Кан, «ҚКЖ» ЖШС акционері Дінмұхаммед Ыдырысов, «Қаражыра» АҚ Басқарма төрағасы Ильяр Низамов, МАЭК БПҰ жетекшісі Анатолий Жданов, Екібастұз МАЭС-1 БПҰ төрағасы Серік Серьянов, Қазақстан Электрэнергетикалық қауымдастығының Басқарма төрағасы Талғат Темірханов және өзге де азаматтар сөз сөйледі.

Кездесу соңында энергетикалық компаниялардың бірқатар өкілі «AMANAT» партиясына қосылды. Олардың қатарында «KEGOC» АҚ Басқарма төрағасы Нәби Айтжанов, «Самұрық-Энерго» АҚ Басқарма төрағасы Қайрат Мақсұтов, «Қарағанды Энергоцентр» ЖШС бас директоры Флюр Гаринов, «Шардара СЭС» АҚ Басқарма төрағасы Рашид Есхожин, «ГРЭС-2» АҚ Басқарма төрағасының жалпы және әлеуметтік мәселелер жөніндегі орынбасары Гаухар Нұманова және өзге де азаматтар бар.

Сонымен қатар энергетика саласының бір топ өкілі саланы және ел экономикасын дамытуға қосқан үлесі үшін партияның «Белсенді қызметі үшін» төсбелгісімен марапатталды.

ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫ ЖЕМҚОРЛЫҚПЕН ҚАЛАЙ КҮРЕСІП ЖАТЫР?

ТАРАЗДА «AMANAT» ПАРТИЯСЫ ЖАНЫНДАҒЫ СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚҚА ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛ ЖӨНІНДЕГІ РЕСПУБЛИКАЛЫҚ КЕҢЕСТІҢ КӨШПЕЛІ ОТЫРЫСЫ ӨТТІ. ЖИЫНДА ӨНІРДЕГІ СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚҚА ҚАРСЫ ЖҰМЫСТЫҢ БҮТІНГІ ЖАЙ-КҮЙІ ЖӘНЕ ПАРТИЯНЫҢ 2023-2027 ЖЫЛДАРҒА АРНАЛҒАН «ХАЛЫҚПЕН БІРГЕ!» САЙЛАУАЛДЫ БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ ЖҮЗЕГЕ АСЫРЫЛУ БАРЫСЫ ТАЛҚЫЛАНДЫ. ОТЫРЫС АШЫҚ ДИАЛОГ ФОРМАТЫНДА ӨТІП, ОҒАН ОРТАЛЫҚ ЖӘНЕ ЖЕРГІЛІКТІ МЕМЛЕКЕТТІК ОРҒАН ӨКІЛДЕРІ, ДЕПУТАТТАР МЕН ҚОҒАМ БЕЛСЕНДІЛЕРІ ЖИНАЛДЫ.

Іс-шараға Республикалық кеңестің төрағасы, Мәжіліс депутаты Ерлан Саиров, Жамбыл облысының әкімі Ербол Қарашөкеев, Мәжіліс депутаттары Мұқаш Ескендіров, Абзал Құспан, Нұрлан Әуесбаев, «AMANAT» партиясының облыстық филиал төрағасы Дауыл Бейсенқұлов, партия Орталық аппаратының Партиялық бақылау департаменті директоры Дәурен Бижуманов қатысты. «AMANAT» партиясының Хатшысы Ержан Жылқыбаев отырысқа онлайн форматта қосылды.

Жиынды ашқан Ерлан Саиров қоғамда әділдік қағидатын орнықтыру үшін сыбайлас жемқорлыққа қарсы жүйелі жұмыс жүргізу маңызды екенін атап өтті.

– Өңірде қоғамды алаңдатып отырған бірқатар өзекті мәселе бар. Атап айтқанда, жер қатынастарындағы, мемлекеттік сатып алудағы, құрылыстағы және әлеуметтік қатысты тәуекелдер әлі толық жойылған жоқ. Сонымен қатар сыбайлас жемқорлыққа қатысты құқық бұзушылықтар да кездеседі. Олардың қатарында парақорлық басым болып отыр. Ол – жалпы қылмыстың шамамен 45 пайызы. Көп жағдайда бұл мемлекеттік сатып алу мен рұқсат беру құжатын рәсімдеу кезінде орын алады. Бұдан бөлек сеніп тапсырыл-

ған бөтен мүлікті жымқыру фактісі 30 пайызды құрайды. Мұндай жағдайлар негізінен білім беру және денсаулық сақтау салаларындағы бюджет қаражатына қатысты тіркеледі. Ал алаяқтық үлесі шамамен 15 пайыз болса, лауазымдық өкілеттіктерді асыра пайдалану 10 пайызға жетіп отыр, – деді ол.

Депутаттың пікірінше, мұндай мәселенің алдын алу үшін барлық уәкілетті органның үйлесімді жұмыс істеуі және қатаң бақылау орнатуды ерекше маңызға ие.

Өз кезегінде облыс әкімі Ербол Қарашөкеев сыбайлас жемқорлықтың алдын алу, цифрландыру және мемлекеттік басқарудың ашықтығын арттыру саласындағы жүйелі іс-шараларға егжей-тегжейлі тоқталып, бұл бағыттағы жұмыс тұрақты түрде жүргізіліп жатқанын, сондай-ақ оған институционалдық бақылау орнатылғанын атап өтті.

– Сыбайлас жемқорлықтың алдын алу мәселесі әкімдіктер жанындағы Құқық бұзушылық профилактикасы жөніндегі ведомстваралық комиссиялардың тұрақты бақылауында. Облыста 12 комиссия жұмыс істейді. Кейінгі үш жылда комиссия отырыстарында 73 мәселе қаралып, оның қорытындысы бойынша

243 тапсырма берілді. Биыл сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатты жүзеге асыру мақсатында мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс аясында жалпы құны 20 млн теңгені құрайтын 12 жоба іске қосылды. Өңірде мемлекеттік қызметтің 313 түрі көрсетіледі. Үш жылда электронды форматта ұсынылған қызметтің үлесі – 98,8 пайыз. Былтыр Мемлекеттік қызмет істері агенттігімен бірлесіп, әкімдік қызметіне де бюрократияландыру тұрғысынан талдау жүргізілді. Нәтижесінде, заңнаманы жетілдіруге, рәсімдерді оңтайландыруға, келісу кезеңдерін қысқартуға және функционалдық жүктемені азайтуға бағытталған 164 ұсыныс әзірленді, – деді Ербол Қарашөкеев.

Сондай-ақ өңір басшысы облыстағы сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясат жалпыұлттық басымдықтарға сәйкес жүзеге асырылып жатқанын атап өтті. Оның сөзінше, Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев айқындаған «Заң мен Тәртіп» қағидаты – Әділетті Қазақстанды қалыптастырудың негізгі әрі жемқорлықпен күрестің басты формуласы. Өңірде сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті қалыптастыру және тәуекелдердің алдын алу бойынша жүйелі жұмыс жүргізілуде.

Жиында партияның сайлауалды бағдарламасының орындалуына да ерекше назар аударылды.

Сонымен қатар жиында бірқатар өзекті мәселе де көтерілді. Кеңес мүшесі, Мәжіліс депутаты Абзал Құспан сыбайлас жемқорлықтың жай-күйін талдау нәтижесін ұсынды. Оның дерегі бойынша, 2024 жылдан бері 172 сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылық тіркелген. Олардың басым бөлігі бюджет қаражатын игеру және мемлекеттік сатып алу саласына қатысты.

Депутат жекелеген мемлекеттік органдарда сыбайлас жемқорлыққа қарсы жұмыстың формалды сипатта болуы, реттеуші рәсімдердің айқын еместігі және ведомстваралық комиссияның шамадан тыс жүктеуі салдарынан кейбір мәселелер тиісті деңгейде қаралмай жататынын айтты.

Бұдан бөлек жиында әлеуметтік мәселелер, оның ішінде азаматтарды жер учаскелерімен қамтамасыз ету жайы да қаралды. Тараз қаласының әкімі Бақытжан Орынбеков бүгінде 134 мыңнан астам адам кезекте тұрғанын, ал жыл сайын шамамен 300 азаматқа ғана жер учаскесі берілетінін хабарлады. Бұл мәселе жүйелі шешімді қажет етеді.

Отырыс қорытындысы бойынша сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатты одан әрі күшейту, жаңа тәсілдерді енгізу, ашықтық пен дербес жауапкершілікті арттыру қажет екені айтылды. Кеңес тарапынан анықталған кемшіліктерді жою және «AMANAT» партиясының сайлауалды бағдарламасын іске асырудың тиімділігін арттыру бойынша бірқатар ұсыным әзірленді.

АЛМАТЫДА «AMANAT» ПАРТИЯСЫНЫҢ TURGYNDAR AMANATY ЖОБАСЫ АЯСЫНДА ҚАЛАЛЫҚ ФОРУМ-СЕМИНАР ҮЙЫМДАСТЫРЫЛДЫ. ОНЫҢ БАРЫСЫНДА КӨПТӘТЕРЛІ ТҮРҒЫН ҮЙЛЕРДІ БАСҚАРУ САЛАСЫНДАҒЫ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРДІ ЖҮЙЕЛІ ШЕШУ ЖӘНЕ ҚАЛА ТҮРҒЫНДАРЫНЫҢ ТҮРМЫСЫН ЖАҚСARTY ҚАДАМДАРЫ ТАЛҚЫЛАНДЫ.

АЛМАТЫДА АУҚЫМДЫ ЖОБА БАСТАЛДЫ

Іс-шараға «AMANAT» партиясының Хатшысы Ержан Жылқыбаев, Алматы қаласының әкімі Дархан Сатыбалды, мәслихат депутаттары, мемлекеттік органдардың басшылары, сарапшылар, сондай-ақ МИБ, ПИК және басқарушы компаниялардың төрағалары қатысты. Алқалы жиын барысында Мәжіліс депутаты, «AMANAT» партиясы фракциясының мүшесі Екатерина Смышляева және Мәжіліс депутаты Бақытжан Базарбек сөз сөйлеп, орамды ойларын ортаға салды.

«AMANAT» партиясының TURGYNDAR AMANATY жобасы тұрғындарды толғандырған мәселелерді шешудің тиімді тәсіліне айналуда. Жоба көппәтерлі тұрғын үйлерді басқарудың ұтымды моделін қалыптастыруға бағытталып отыр. Осы мақсатта партия жанынан жобалық кеңсе құру, мүлік иелері бірлестіктері мен пәтер иелері кооперативтерінің төрағаларын оқыту, үйлерді күрделі жөндеуден өткізу жұмысын сүйемелдеу, цифрлық шешімдер енгізу және тұрғындардың абақтандыру бағдарламаларына қатысуын кеңейту көзделуде. Сонымен қатар тұрғындармен тұрақты кері байланыс орнатуға және оларды өз үйлерін басқару үдерісіне белсенді тартуға ерекше назар аударылуда.

«AMANAT» партиясының Хатшысы Ержан Жылқыбаев аталған жобаның мәні мен маңызына тоқталды.

– Біздің ортақ мақсатымыз – Алматы қаласының әрбір тұрғыны үшін қауіпсіз, қолайлы және сапалы баспана ортасын құру. Осыған байланысты, бүгін біз мүлік иелері бірлестіктері мен пәтер иелері кооперативтері төрағаларының қатысуымен осы жобаны талқылап, алдағы бірлескен жұмысымыздың басым бағыттарын айқындау үшін жиналып отырмыз. Айта кету керек, бұл бағыттағы жұмыс жүйелі түрде жүргізілуде. Жыл басынан бері осындай форум-семинарлар еліміздің 11 өңірінде өтіп, өз тиімділігін көрсетті. Осы

тәжірибені ескере отырып, біз бұл жұмысты Алматы қаласында жалғастырып отырмыз, – деді ол.

Алматы қаласының әкімі Дархан Сатыбалды тұрғын үй-коммуналдық шаруашылығы саласы тұрғындардың жайлы өмір сүруіне тікелей әсер ететінін атап өтті.

Әкімнің айтуынша, Алматыда 9,5 мыңнан астам көппәтерлі тұрғын үй және 2,5 мыңнан астам басқару субъектісі бар. Осыған байланысты, тұрғын үй қорын жаңғырту мен басқарудың жүйелі тәсілі қажет. Сондай-ақ Дархан Сатыбалды жұмыс тұрғындармен кері байланыс негізінде құрылып жатқанын айтты.

– Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев ұсынған «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасына сәйкес, азаматтардың өтініштері мен кері байланысы біздің атқарып жатқан жұмысымыздың негізгі басымдығы саналады. Осыған байланысты тұрғындар көтерген мәселелер кезең-кезеңімен қаралып, өз шешімін тауып келеді, – деді қала әкімі.

«Тұран» пәтер иелері кооперативтері қауымдастығының төрайымы Бибігүл Жүніспасва тұрғын үй қорын жаңғырту және басқару сапасын арттыру қадамдарының маңызына тоқталды.

Ал Алматы қаласы пәтер иелері кооперативтері қауымдастығының төрағасы Аркадий Рубцов аталған саланы даму үшін кадрлық әлсуетті күшейту және заңнаманы жетілдіру қажет екенін мәлімдеді.

Форум аясында мобильді қоғамдық қабылдау өткізіліп, онда мемлекеттік органдар мен коммуналдық қызмет саласының өкілдері тұрғын үйді басқару ұйымдарының жетекшілеріне және қала тұрғындарына кеңес берді. Сондай-ақ тұрғын үйді күтіп ұстау, күрделі жөндеуден өткізу және қызмет көрсетуші ұйымдармен өзара іс-қимыл жүргізу мәселелері бойынша нақты көмек көрсетілді.

Басы 1-бетте

Арайлым ЖОЛДАСБЕКҚЫЗЫ

Бүгінде АҚШ-тың Кремний алқабы немесе Қытайдың Шэньчжэнь сияқты ірі технологиялық хабтарының басты күші – түрлі этнос пен мәдениет өкілдерінің бір ортада шоғырлануы болып отыр. Қазақстанның ғылым мен технологияны дамытудағы қадамдары да осы демографиялық ерекшеліктен тікелей ұтады. Біздің елдегі әртүрлі этнос өкілдері ғылыми зергерхана-ларда, IT-стартаптар мен инжиниринг са-ласында стандартты емес шешімдердің ге-нераторына айналуда. Оған қоса, диаспора-лық желілер шетелдік ғылыми институт-тармен байланыс орнатуға және технология трансфертін жеделдетуге табиғи «көпір» болып отыр.

Экономикалық сарапшылардың пікірінше, қоғамдағы этностық әртүрлі-лік халықаралық сауданың артуына тікелей әсер етеді. Ел ішіндегі түрлі этностар өзде-

ҰЛЫСТАР ҰЙТҚЫСЫ

рінің тарихи отанымен немесе өзге елдердегі қандастарымен тығыз байланыс орна-тады. Сондықтан Қазақстандағы әрбір ірі этностық топ белгілі бір шет мемлекетпен тікелей экономикалық байланыс орнату-дың мүмкіндігі десек, қателеспейміз. Мы-салы, кәріс диаспорасы Оңтүстік Кореяның жоғары технологиялары мен инвестиция-ларын елге тартуда үлкен рөл атқарады. Неміс диаспорасы Германияның инжини-рингтік және өндірістік стандарттарын енізуге септігін тиісіндей. Түркітілдес халық-тар Түркия және Орталық Азия нарығында сауда-саттықтың «алтын көпірі» болып отыр. Бұл құбылыс «диаспоралық капита-лизм» деп аталады. Ол мемлекеттік деңгей-дегі келіссөздерден гөрі тиімдірек жұмыс істейді, өйткені оның негізінде сенім мен мәдени ұқсастық жатыр.

Жалпы, мұндай трансулттық желілер Қазақстан бизнесі үшін жаңа нарықтарға шығу кезінде транзакциялық шығындарды азайтады. Сонымен қатар тілдік кедергілер-дің болмауы, іскерлік мәдениеттегі ұқсас-тықтар және сенім деңгейінің жоғарылығы

Ұлттық статистика бюросы мен ҚСЗИ этностардың шоғырлануын зертте-ген. Әлеуметтанулық зерттеулер ең жоғары көрсеткіш сауда және қызмет көрсету сала-сына (17 пайыз) тиесілі екенін көрсетті. Бұл секторда өзбек, ұйғыр және әзербайжан диаспоралары белсенді. Олар көбінесе отба-сылық бизнес моделін қолданады, бұл ең-бек өнімділігін арттырмаса да, бизнестің өміршеңдігін қамтамасыз етеді. Тұтқыну тауарлары мен қоғамдық тамақтандыру саласындағы бәсекелестіктің жоғары болуы осы этностардың нарықтық икемділігіне байланысты.

Екінші орында – ауыл шаруашылығы (10,8 пайыз). Оңтүстік өңірлерде (Түркі-стан, Жамбыл облыстары) өзбек, тәжік,

инженер мамандардың 40-50 пайызы – көпұлтты әулеттердің өкілдері. Ғылыми баяндамаларда бұл құбылыс «кәсіби тұрақ-тылық капиталы» деп аталады. Олардың еңбек өнімділігі стандартты мамандардан жоғары, себебі кәсіби дағдылар отбасылық тәрбиемен ұштасқан.

Батыс Қазақстанның еңбек нарығын-дағы этникалық әртүрлілік шетелдік мамандармен және жергілікті көпұлтты кадрлармен сипатталады. Мұндағы басты тренд – технологиялық интеграция. Түрлі этностардың бірлескен жобаларда жұмыс істеуі батыстық басқару мәдениетінің тезі-рек сіңісуіне ықпал етеді. Сонымен қатар халық көп шоғырланған және әртүрлі этностар тұратын аймақтарда креативті

басқару саласында басымдыққа ие болып отыр.

Этностардың халықаралық ғылыми байланыстардағы рөлі де ерекше. Мысалы, Германиямен ғылыми коллаборация жасау-да қазақстандық немістер, ал Израильмен медициналық технологиялар саласында жұмыс істеуде еврей қауымдастығы табиғи катализатор қызметін атқаруда. Бұл – мем-лекеттің сыртқы саясаты мен ғылыми дипло-матиясының ажырамас бөлігі. Жетекші ЖОО-лардағы (Назарбаев университеті, ҚазҰУ, Сәтбаев университеті) зерттеушілер-дің этникалық палитрасы 15-тен астам ұлтты қамтиды. Бұл халықаралық ғылыми коллаборациялардың санына тікелей әсер етеді.

Этностардың әлеуметтік-кәсіби құры-лымы – статистика ғана емес. Ол ел эконо-микасының құрылымымен бірге өзгеріп отырады. Бұл әртүрлілікті тиімді басқару – Қазақстанның жаһандық бәсекеге қа-білеттілігінің кепілі.

САНДАР НЕ ДЕЙДІ?

Кейінгі 3 жылда мемлекеттік қызмет-тегі өзге ұлт өкілдерінің үлесі тұрақ-ты сақталып (шамамен 10-12 пайыз), олар-дың басым бөлігі білім беру және денсаулық сақтау саласында еңбек етеді екен. Оның ішінде ең көп үлесі бар топтар: орыстар, ук-раиндар, татарлар және немістер. Кейінгі екі жылда мемлекеттік қызметке келетін өзге ұлт жастарының арасында қазақ тілін еркін меңгергендердің үлесі 45 пайызға өскен.

Ал кәсіпкерлік саласында түрік, ұйғыр және әзербайжан диаспораларының арасында жеке кәсіпкерлікпен айналысу дең-гейі республикалық орташа көрсеткіштен 1,8 есе жоғары екені анықталған.

«Қазақстандық қоғамдық даму инс-титутының» 2024 жылғы ұлттық баяндама-сында мемлекеттік қызмет тек басқару аппараты емес, қоғамның интеграциялану деңгейінің көрсеткіші ретінде аталған. Бүгінде мемлекеттік қызметшілердің шамамен 10-12 пайызын өзге ұлт өкілдері құрайды. Бұл көрсеткіштің басым бөлігі жергілікті атқарушы органдар мен білім беру, денсаулық сақтау сияқты бюджеттік салаларға тиесілі. Бұл фактор мемлекеттік саясаттың барлық этностар үшін ашықты-ғын және «төң мүмкіндіктер» қағидатының іс жүзінде орындалуын дәлелдейді.

ҚСЗИ мамандарының пікірінше, Қазақ-стандағы шағын және орта бизнестің да-муына әртүрлі диаспора өкілдерінің қосқан үлесі зор. Этникалық кәсіпкерлік индексіне қарасақ, Алматы мен Астана қалаларындағы ШОБ өкілдерінің 42 пайызы көпұлтты серіктестіктер негізінде құрылған. Мұндай компаниялардың нарықтағы өміршеңдігі моноэтникалық компанияларға қарағанда 1,5 есе жоғары екен. Бұл топтарда «кәсіп-керлік мәдениеті» ұрпақтан-ұрпаққа «беріледі». Олар негізінен логистика, құры-лыс материалдарының өндірісі және сауда саласында маманданған. Статистикалық деректерге сүйенсек, этникалық негізде құрылған отбасылық кәсіпорындар дағ-дарыс кезеңдерінде басқаларға қарағанда 25-30 пайызға төзімдірек келеді.

Этностардың кәсіби құрылымына әсер ететін ең басты фактор – қоныстану ортасы (қала мен ауыл). Қалалық этностарға кәріс, неміс, орыс, татар және еврей диаспоралары енді. Олар негізінен ірі урбанизациялық орталықтарда шоғыр-ланған. Бұл олардың жоғары технологиялық секторда, медицинада, ғылымда және қар-жы саласында басымдыққа ие болуын анықтайды. Аталған топтар арасында жо-ғары білімі бар мамандардың үлесі респуб-ликалық орташа көрсеткіштен 12-15 пайызға жоғары.

Ауылдық этностарға өзбек, ұйғыр, дун-ған және тәжік диаспоралары кіреді. Олар негізінен аграрлық өңірлерде тұрады. Бұл топтардың әлеуметтік-кәсіби құрылымында өзін-өзі жұмыспен қамтығандар мен жеке қосалқы шаруашылық иелерінің үлесі ба-сым. Олардың агробизнестегі тәжірибесі Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігіне тікелей әсер етеді.

1 мамыр – жай ғана тарихи қалыптасқан татулықтың мерекесі ғана емес. Әртүрлілік бізді бөлмейді, керісінше, ортақ экономика-лық механизмнің бір-бірін толықтыратын бөлшектеріне айналдырады. Ғылымдағы жаңашылдық, бизнестегі икемділік және қоғамдағы ашықтық – біздің ортақ мәдени капиталымыздың тікелей дивиденді. Сондық-тан бүгінгінің бірлігі тек бейбітшілік ғана емес, прогреске жетелейтін қуатты си-нергия.

• ПІКІР

Ақбаржон ИСМАИЛОВ,
ҚХА кеңес мтшесі, Тәжіктердің Республикалық этномәдени орталығының төрағасы:

БІЛІМДІ ҰРПАҚ ТӘРБИЕЛЕУ – ОРТАҚ ПАРЫЗЫМЫЗ

Ғылым мен білімнің маңызы туралы көп айтуға болады, алайда біз үшін оның өлшемі – нақты іс. Ғылым мен білімнің негізі ең алдымен мектеп қабырғасында, тіпті балабақшадан қаланады. Сондықтан бұл бағыттағы жұмыс тек жекелеген тұлғалардың емес, тұтас қоғамның, соның ішінде этномәдени бірлестіктер мен азаматтардың ортақ еңбегі.

Бүгінде Қазақстанда 61 мыңнан астам тәжік этносының өкілі тұрады, оның 41 мыңы Түркістан облысында тығыз қоныстанған. Мақтаарал, Жетісай, Сарыағаш аудандары – тарихи тұрғыдан орныққан, тәрбиеге және білімге деген көзқарас әрдайым жоғары деңгейде қалыптасқан өңірлердің бірі.

Ұрпақ тәрбиесіне келгенде біз ешқашан аянып қалған емеспіз. Түркістан өңіріндегі азаматтар өз бастамасымен қазақ тілінде оқытатын бірнеше балабақша салып, пайдалануға берді. Бұл – алғыс алу үшін емес, елдің ертеңін ойлаған азаматтық ұстанымның көрінісі. Балабақшадан басталатын ана тіліндегі тәрбие – болашақ ұлттық бірліктің берік негізі.

Сондай-ақ Петропавл қаласы мен Ақмола облысының ауылдық аймақтарында балаларға арналған ойын алаңдары бой көтерсе, Түркістан өңірінде жастарға арналған заманауи спорт кешендері ашылды. Бұл дегеніміз – салауатты әрі білімді ұрпақ қалыптастыруға бағытталған нақты қадамдар.

Әлеуметтік қолдау мәселесі де назардан тыс қалған емес. «Мектепке жол», «Жомарт жан» сияқты жобалар біз үшін жай науқан емес, жүрек қалауы. Жүздеген баланы мектепке киіндіріп, оқу құралдарымен қамтамасыз еткен сәттер – ең үлкен рухани қуаныш. Осы бағыттағы қайырымдылық шаралары барысында өмірлік тағдырға әсер еткен жағдайлар да кездесті. Мәселен, 2022 жылғы бір іс-шарада білімге ерекше құштар екі отбасының балалары назарға алынып, іштей «осылардың бастапна мәселесін шешу – менің азаматтық парызым» деп бекінді. Сөйтіп, Алланың қалауымен 2023 жылдың басында сол отбасылар баспанамен қамтамасыз етілді. Сонымен қатар балалардың сапалы білім алып, жарқын болашағына жағдай жасау мақсатында да Түркістан облысында тағы үш отбасына бастапна табысталған болатын. Бұл – әлеуметтік жауапкершіліктің нақты көрінісі.

Әрине, бұл айтқандарым – атқарылып жатқан ауқымды жұмыстардың бір бөлігі ғана. Бұдан да басқа қолға алған, әлі де іске асатын жобаларымыз өте көп. Біз бір орында тұрмаймыз, әр өңірдегі өзекті мәселелерді бақылап, қолдан келгенше нақты көмек көрсетуді жалғастыра береміз. Ең бастысы – осы бірлік пен ниетімізді арттырып, әлі талай игі істерді бірге атқаратынымызға сенімдімін.

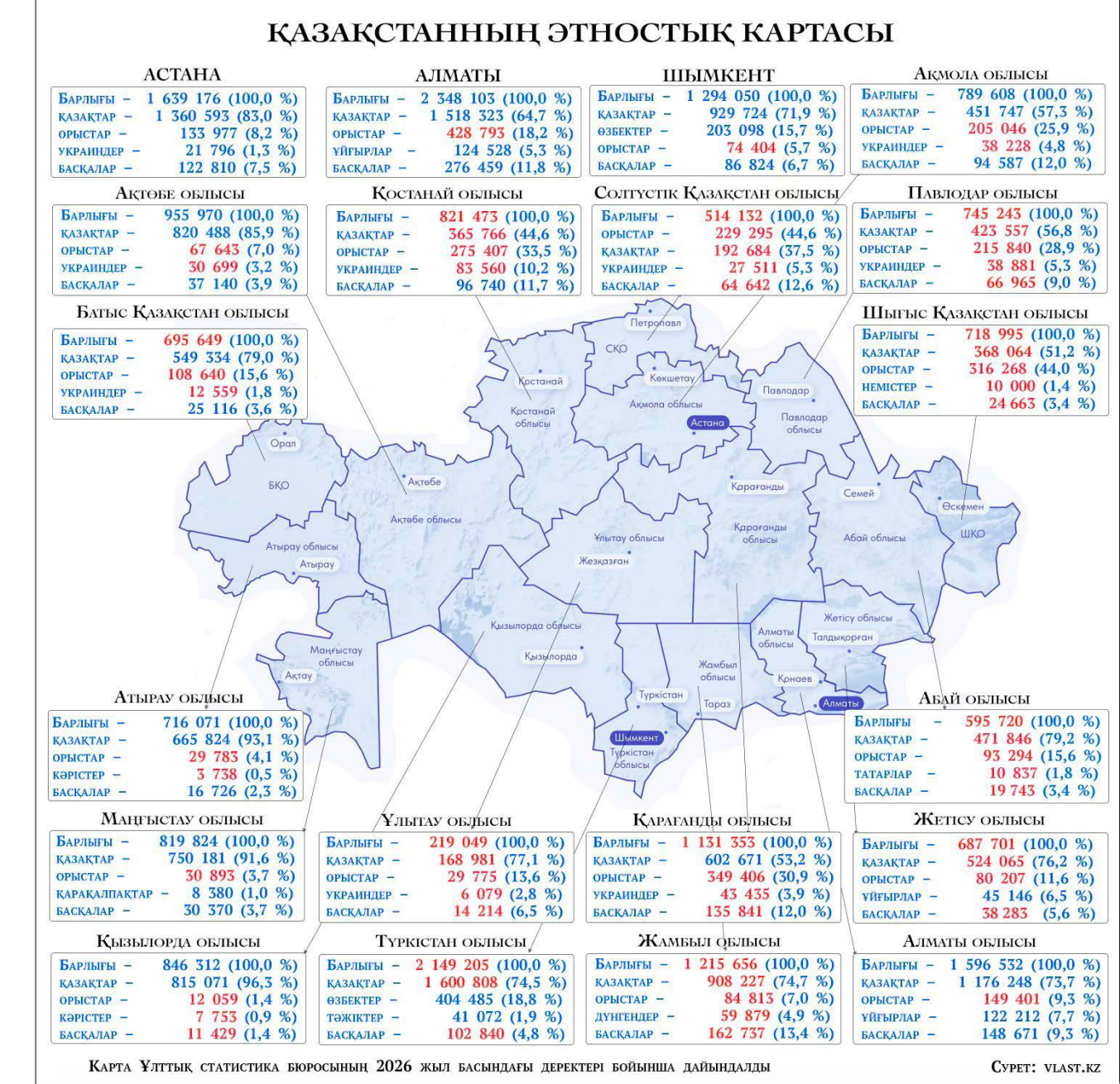
Одан бөлек, Түркістан өңіріндегі тәжік этносы өкілдерінің басым бөлігі кәсіпкерлікпен айналысатыны баршаға аян. Бұл білім мен тәжірибенің нақты өмірде көрініс табуы. Кәсіпкерлер өз ісін дамыту арқылы жастарға еңбек нарығында суранысқа ие дағдыларды үйренуге, жаңа технологияларды меңгеруге және заманауи ойлау жүйесін қалыптастыруға жағдай жасап отыр.

Олар тек өз бизнесін дөңгелетіп қана қоймай, ауылдардың инфрақұрылымын жақсартуға, абаттандыруға белсене атсалысып, жаңа жұмыс орындарын ашу арқылы жастардың білім алғаннан кейін елде қалып, өз мамандығын іске асыруына мүмкіндік береді. Бұл – білім мен еңбектің өзара сабақтастығын көрсететін маңызды фактор.

Кәсіпкерлік орта қайырымдылықты да жүйелі түрде атқарып келеді. Жол салу, су жүйесін тарту, әлеуметтік нысандарды жөндеу сияқты жұмыстар тек тұрмысты жақсарту емес, сонымен қатар білім алуға қолайлы орта қалыптастыруға бағытталған. Өйткені сапалы білім ең алдымен қолайлы ортадан басталады.

Осындай іскер әрі жомарт жандардың еңбегінің арқасында өңірдегі бірлік нығайып, жастардың білімге, еңбекке және жаңашылдыққа деген ынтасы артып келеді. Бұл – ғылым мен білімге негізделген қоғам қалыптастыруға қосылып жатқан нақты азаматтық және интеллектуалдық үлес.

Осылайша, біз білім мен ғылымға қосқан үлесімізді сөзбен емес, нақты әрекетпен көрсетіп келеміз. Білімді ұрпақ тәрбиелеу – тек мектептің міндеті емес, бұл – әрбір азаматтың, әрбір этномәдени бірлестіктің ортақ парызы. Балаларға жасалған әрбір мүмкіндік – елдің интеллектуалдық әлуетін арттыратын маңызды инвестиция деп білемін.

шетелдік инвестицияларды тартуға және отандық өнімді экспорттауға жол ашады. Яғни, біздің этностық палитрамыз – жаһандық нарыққа шығудағы дайын навигатор.

ӨНІРЛІК ДИНАМИКА

Қазақстанның ішкі экономикалық картасына көз жүгіртсек, этностық құрамы бай аймақтарда (мысалы, Алматы қаласы, Қарағанды, Шығыс Қазақстан, Қостанай облыстары) шағын және орта бизнестің даму динамикасы өте белсенді екенін байқауға болады. Мұндай аймақтарда қызмет көрсету саласы, креативті индустрия, сондай-ақ қоғамдық тамақтандыру мен өндіріс кластерлері бәсекелестікке барынша қабілетті. Әртүрлі мәдени сураныстар нарықтың үнемі бейімделуін, жаңа тауарлар мен қызмет түрлерін ойлап табуын талап етеді, ал бұл өз кезегінде жалпы ішкі өнімнің (ЖІӨ) өсуіне ықпал етеді.

дунған этностары егіншілік пен бау-бақша шаруашылығында көш бастап тұр, республикалық көрсеткіштен орта есеппен 15-20 пайыз жоғары.

Ұлттық статистика бюросының 2024 жылғы мәліметінше, осы аймақтардағы көкөніс өнімділігі бір гектардан алынатын өнім көлемі бойынша рекордтық көрсеткіштерге ие. Бұл – дәстүрлі білім мен заманауи агротехнологияның синтезі.

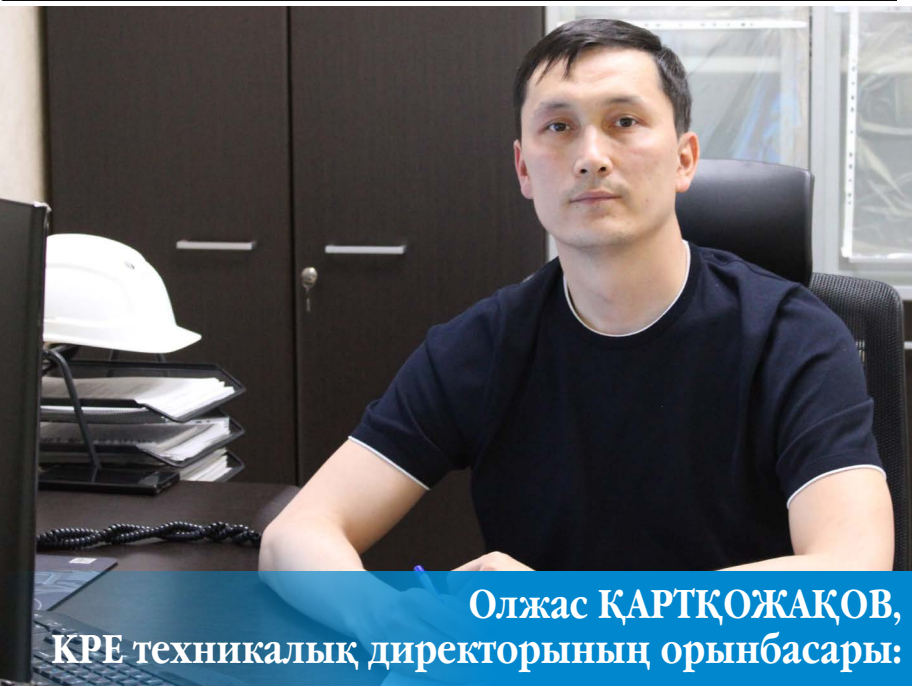
Өнеркәсіп және инжиниринг (12,5 пайыз) саласында орыс, неміс және украин этностарының үлесі байқалады. Әсіресе Солтүстік және Орталық Қазақстанның өндірістік хабтарында (Қарағанды, Өскемен, Павлодар) машина жасау, металлургия және энергетика жақсы дамыған. 2025 жылғы көрсеткіштер бойынша аталған салалардағы еңбек өнімділігі бір жұмысшыға шаққанда 9,22 млн теңгені құрап, тұрақты өсім көрсетіп отыр. Бұл өңірлердегі ірі кәсіпорындарда (мысалы, «АрселорМиттал Темиртау», «Қазинк») жұмыс істейтін

индустрия (IT, дизайн, медиа) жылдам дамитыны анықталып отыр.

Елімізде этностық әртүрлілік қоғамның жіктелуі емес, керісінше, әр топтың өзіне тән тарихи-мәдени тәжірибесін ел экономикасына ең тиімді жолмен салуы.

ЭТНОСТАРДЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-КӘСІБИ ҚҰРЫЛЫМЫ

ҚСЗИ зерттеулеріне сүйенсек, еліміздегі этникалық топтардың ішінде жоғары білім деңгейі бойынша белгілі бір теңгерім қалыптасқан. Мысалы, кәріс, неміс және орыс диаспорасының өкілдері арасында жоғары білімді мамандардың үлесі (орта есеппен 30-35 пайыз) жоғары. Бұл көрсеткіш аталған топтардың көбінесе қалалық жерлерде шоғырлануымен және инженерлік-техникалық, медициналық мамандықтарға отбасылық бейімділігімен түсіндіріледі. Ал қазақ ұлтының өкілдері соңғы жылдары IT, гуманитарлық ғылымдар және мемлекеттік

Олжас ҚАРТҚОЖАКОВ,
КРЕ техникалық директорының орынбасары:

Басы 1-бетте

– Компанияның қазіргі басты техникалық стратегиясы қандай? Түбегейлі жаңа платформалар жасап жатырсыздар ма, әлде қолда бар модельдерді жаңарту басты бағыт па?

– Біз тек бір ғана бағытты ұстанбаймыз. Стратегиямыз осы екі бағытты да қатар алып жүруге негізделген. Тапсырыс берушінің талабына сай жаңа платформалар әзірлейміз әрі қолда бар техниканы жаңартуға да баса назар аударамыз.

Қазір ахуал аса құбылмалы екенін өздеріңіз де білесіздер, соған сай тапсырыс берушілердің де қажеттіліктері өзгеріп отырады. Сондықтан уақыт талабына бейімделе білу аса маңызды. Бір жағынан жаңа шешім ұсынамыз, екінші жағынан жаңа сұраныстарға жедел жауап беру үшін машиналардың сенімділігі мен тиімділігін арттырамыз.

Біздің компанияның басты артықшылығы сол – өзіміздің жеке конструкторлық бюромыз бар. Осы саладағы көптеген компанияда интеллектуалдық жағынан да, өндірістік жағынан да толық цикл бола бермейді. Бір компаниялар тек жобалаумен айналысып, өндірісті сыртқа, яғни аутсорсқа береді. Енді біреулері, керісінше, өздерінің инженерлік базасы болмаса да, дайын шешімдерді құрастырып шығарады. Екі жағдайда да икемділік шектеулі болады. Ал біздің идеядан бастап, дайын өнімді шығаруға дейінгі толық циклді өзіміз жүргізетіндей қауқарымыз бар. Бұл бізге тапсырыс берушінің кез келген сұранысына, тапсырысына бейімделуге жол ашады дегуге болады.

– Сіздің ойыңызша, компанияның

басты ерекшелігі неде?

– Басты ерекшелігіміз – әр тапсырысты жеке-жеке, өз алдына бөлек қараймыз. Бір ғана платформаны әртүрлі тапсырмаға ыңғайлай аламыз. Мысалы, арнайы жасаққа бір конфигурация керек болса, Қорғаныс министрлігі мүлдем басқа талап қояды. Мысалы, машинаны күшейту, жүріс қорын арттыру, жүк көтеру қабілетін жақсарту немесе жаңа қару-жарақ орнату. Осындай міндеттің барлығын жүзеге асырамыз әрі мәселелерді тез арада шешеміз.

Сондай-ақ компанияда өндірістегі қауіпсіздік, барлық талапты сақтау сияқты ең негізгі мәселелерге баса мән беріледі. Компанияның негізі қаланғаннан бері жұмыс орнында оқыс оқиға тіркелмеген. Қазір мұнда шамамен 400-ге жуық адам жұмыс істейді.

– Енді цифрландыру мәселесіне тоқталсақ. Жаңа технологиялар барлық саланы түбегейлі өзгертін жатыр. Брондалған техника саласында цифрландыру үрдісі неден көрінеді? Өздеріңізде бұл бағытта қандай жаңалық бар?

– Біздің түсінігімізде цифрландыру дегеніміз сән үшін айтылатын сөз емес, бұл, ең алдымен, техниканы командалан бас-

Бізге

ИДЕЯДАН

ДАЙЫН ӨНІМГЕ

ДЕЙІНГІ

ТОЛЫҚ ЦИКЛ

БАР

қаруға мүмкіндік алу. Әрбір машина біртұтас жүйенің бір бөлшегі болуға тиіс: оның қайда жүргенін онлайн бақылап, іс-қимылын үйлестіре алуымыз керек. Ол үшін байланыс құралдары, жаһандық позициялау (GPS) жүйелері, түрлі датчиктер мен қабылдап-тасымалдау құрылғылары қажет. Мәселен, техника ұрыс аймағындағы улану деңгейін, қоршаған ортаның ахуалын тіркеп, сол деректерді бірден командалық құрамға жолдай алады.

ланан та, датчиктер де, нақты уақыт режимінде бақылауға арналған GPS интеграциясы да кіреді.

– КРЕ компаниясы Arlan, Alan, Nomad, Barus сияқты платформаларымен танымал. Олар жыл сайын Отан қорғаушылар күнінде өтетін әскери парадта да шеп құрып, ел назарын аударып жатады. Жалпы, олардың негізгі инженерлік айырмашылықтары неде? Яғни, бір-бірінен айырмашылығы неде?

– Бір сөзбен айтқанда, әр платформаның нақты міндеті мен қорғаныс деңгейі бар. Мәселен, Arlan – минадан қорғалған, аса икемді платформа. Ол патрульдеуге және ілесіп жүруге арналған. Alan болса жедел әрекет етуге арналған, әлдеқайда жеңіл, жылдам әрі маневрлі машина. Қазіргі қақтығыстар мұндай техниканың

маңызды екенін көрсетіп отыр: жылдам қозғалу техникаға аман қалуға мүмкіндік береді. Ал Nomad – әмбебап платформа. Оны әскер мен жүк тасымалдауға да, арнайы операцияларға да қолдануға болады. Barus – минадан барынша қорғалған, ауыр жүкті көтере алатын ауыр платформа. Ол неғұрлым ауыр қару-жарақ орнатуға және өте күрделі жағдайларда жұмыс істеуге есептелген.

– Ал олардың шетел аналогтарынан айырмашылығы неде? Қандай да бір артықшылығы бар ма?

– Біз бірсуді басып озуды мақсат етпейміз. Бар ойымыз – заманауи талаптарға сай болу және техниканы үнемі дамытып отыру.

Десек те, объективті артықшылықтарымыз бар. Мәселен, біздің платформаларымыз қатал климатқа бейімделе алады: минус 50-ден плюс 50 градусқа дейінгі ауа райында да тоқтаусыз жұмыс істейді. Көптеген шетел техникасы мұндай жағдайда жұмыс істеуі үшін оларды қосымша жетілдіру қажет болады.

Мысалы, Arlan-ның минадан қорғанысы STANAG 4569 3 деңгейінде және оның астыңғы жағы V-тәрізді пішінде жасалған, бұл жарылыс энергиясын екі жаққа бөліп, шашыратып жібереді.

Тағы бір маңызды артықшылық – модульдік жүйе. Біз автоматтандырылған немесе қолмен басқарылатын түрлі жауынгерлік модульдерді оңай интеграциялай аламыз.

– Техникалар нақты жауынгерлік сынақтардан өтті ме? Яғни, ұрыс даласында сыналды ма?

– Arlan-ның прототипі оңтүстікафрикалық Marauder кезінде бірнеше елге, соның ішінде Әзербайжанға жеткізілген болатын. Қарабақтағы қақтығыс кезінде осындай 27 машина минаға немесе снарядқа түсіп, жарылды. Бірақ бірде-бір экипаж мүшесі қаза тапқан жоқ. Жеңіл контузия алғандар болды, бірақ ауыр жарақат тіркелмеген. 2020 жылы әзербайжандық Azeri Defence әскери журналы бұл техниканың суретін басты бетіне шығарып, «темір періште» деп атады. Экипажы аман қалып, бірақ өзі қатты зақымданған машинаның суреттері бар.

Жалпы, біздің барлық техниканымыз зауытта және полигонда қатаң сынақтан өтеді. Өндіріске жіберілмес бұрын, ол міндетті түрде әскерилердің қатысуымен тәжірибелік пайдаланудан өтеді. Мәселен, Barus 8x8 осындай сынақтардан екі жыл бойы өтті. Машинаны түрлі жағдайларда: қыста, жазда, шөл далада, тауда, аса ылғал және агрессив ортада сынайды.

Одан оқ атылды, түрлі сценарийлер пысықталды, кедергілерден өтті. Осының бәрінен кейін ғана арнайы комиссия шешім қабылдайды: техника қатарға қосыла ма, әлде жетілдіру үшін қайтарыла ма? Осылайша, техника нақты ұрыс алаңына барынша ұқсайтын сынақтардан өтеді. Оған қоса, әрбір техника минадан қорғаныс және баллистикалық қорғаныс деңгейі бойынша сертификаттаудан өтеді. Барлық мәлімделген сипаттамалар сынақтармен расталады.

Бұдан шетелдік сертификатталған компаниялар мен зертханаларды тарта отырып, Barus 8x8 машиналарын жарып көру сынақтарын өткіздік. Сынақтар сәтті өтті. Әрбір машина минадан қорғанысқа тексеріледі, ал кей үлгілер баллистикалық қорғанысты растау үшін тікелей оқ ату арқылы сыналады.

– Қазір брондалған техниканы бағалағанда қай өлшем негізгісі деп саналады?

– Техниканы тек бір ғана критериймен бағалаған жөн болмайды. Бәрі жағдайға байланысты. Әрине, негізгі назар аудару қажет мәселе – экипаждың қауіпсіздігі. Бірақ мұнда бір ескеретін мәселе бар: бронды металды қалыңдатқан сайын техниканың салмағы артады, ал бұл оның ұтқырлығын төмендетеді. Ауыр техника ұрыс даласында оп-оңай нысанға ілінеді. Сондықтан әрдайым алтын ортаны, яғни тепе-теңдікті табу керек. Кейде қалың құрыштан төрі жылдамдық әлдеқайда маңызды рөл атқарады.

Атыс қуаты да алға қойған міндетке тікелей тәуелді. Егер машина тек тасымалдау үшін қолданылса, қару-жарақ екінші жоспарға ығысады. Оның үстіне, қаруды күшейту техниканың салмағын арттырып қана қоймай, оның жау көзіне тез түсуіне ықпал етеді. Сондықтан үнемі осы үш параметрді шебер үйлестіруге, қисынын келтіруге тырысамыз.

– Қазіргі ұрыс даласы да күн сайын құбылады. Дрондар мен цифрлық барлау қаупін де ескеріп жатқан боларсыздар?

– Дрондарды елеуіе зор қателік екенін бәрі түсініп отыр. Жобалау кезінде біз бірнеше бағытты ескереміз. Біріншісі – тех-

ARLAN-НЫҢ ПРОТОТИПІ ОҢТҮСТІКАФИКАЛЫҚ MARAUDER КЕЗІНДЕ БІРНЕШЕ ЕЛГЕ, СОНЫҢ ІШІНДЕ ӘЗЕРБАЙЖАНҒА ЖЕТКІЗІЛГЕН БОЛАТЫН. ҚАРАБАҚТАҒЫ ҚАҚТЫҒЫС КЕЗІНДЕ ОСЫНДАЙ 27 МАШИНА МИНАҒА НЕМЕСЕ СНАРЯДҚА ТҮСІП, ЖАРЫЛДЫ. БІРАҚ БІРДЕ-БІР ЭКИПАЖ МҮШЕСІ ҚАЗА ТАПҚАН ЖОҚ, ЖЕҢІЛ КОНТУЗИЯ АЛҒАНДАР БОЛДЫ, БІРАҚ АУЫР ЖАРАҚАТ ТІРКЕЛМЕГЕН.

никаның көзге түспеуін қамтамасыз ету: камуфляж және техниканың жоғарғы бөлігін (тебесін) қорғау. Қазір пассивті қорғаныс сынағының бірнеше кезеңін аяқтадық, қазір ішкі сынақтар жүріп жатыр, алдағы уақытта бұл қосымша опция ретінде енгізілетін болады. Екіншісі – дрондардың басқару сигналдарын тұншықтыратын радиоэлектрондық күрес (РЭК) жүйелерін орнату. Үшіншісі – радиолокация мен жылу диапозондарында көзге түсу деңгейін барынша төмендету. Өйткені қазір қарсыластың назарына іліу – жойылу деген сөз.

– Техниканы экспорттайсыздар ма?

– Дәл қазір біз дайын өнімді экспорттамаймыз. Дегенмен бұл бағытта келіссөз-

дер жүріп жатыр, қызығушылық танытып отырған елдер көп. Егер нақты келісім-шарттар жасалса, ол туралы ресми түрде жарияланады.

– Жаңа технологиялардың тамырын қалай дөп басып отырсыздар? Салада нендей жаңа шешімдер, тетіктер енгізіліп жатқанынан, жалпы қандай өзгеріс болып жатқанынан қалай хабардар боласыздар?

– Қазір ақпараттың көбі ашық, әлеуметтік желілер мен БАҚ арқылы әлемде не болып жатқанын білуге болады. Қазір ақпараттың басым бөлігі ашық – оны БАҚ, әлеуметтік желілер арқылы көруге болады.

Бізде тәжірибелі мамандар, оның ішінде әлемде болып жатқан жағдайды терең сараптайтын бұрынғы әскерилер жұмыс істейді, сондай-ақ құлшынысы зор жастар да көп. Халықаралық көрмелерге үнемі барып тұрамыз. Бүкіл команда осы процеске жұмылдырылған. Қажет болған жағдайда біз жаңа шешімдерді өндіріске енгіземіз немесе тапсырыс беруші қойған нақты міндеттерді орындаймыз.

– Компания дрон жасау бағытында да жұмыс істеп жатыр деген ақпарат бар. Бұл рас па?

– Иә, бұл рас. Біз құрамына кіретін Barus Dynamics холдингінде дрондармен айналысатын компания бар. Олар жауынгерлік модульдер, оптикалық жүйелер, байланыс құралдары және үшқышсыз ұшу аппараттарын жасайды. Қазір дрондардың тұтас желісі жасалып, бірнеше үлгісі әзір-

ленді. Олар қазір зауытта, сондай-ақ күштік құрылымдармен бірлескен сынақтардан өтіп жатыр. Сонымен қатар экспорттық келісімшарттар бойынша да жұмыс істелуде, өнімге сұраныс бар.

– Бұл жаңалықтар платформалармен біріктіріле ме, яғни дрондар брондалған техниканы интеграциялана ма?

– Интеграция мәселесіне келсек, бәрі тапсырыс берушіге байланысты. Қазірдің өзінде командалық пункт қызметін атқаратын, яғни басқа техника бірліктерін бақылап, басқара алатын машиналарға сұраныс түсіп жатыр.

Одан бөлек, дрондардан қорғану жүйелері өте өзекті: оларды жай ғана тауып қана қоймай, радиоэлектрондық құралдармен басу немесе жою қажет. Бұл тұтас жүйе болуы мүмкін: нысананы анықтау, оған ілесіп жүру және жою. Тапсырыс берушіге қажет болса, мұның барлығын қазір жүзеге асыра аламыз.

– Алдағы уақытта белгілі бір бағытты дамыту жоспарда бар ма? Мәселен, алдағы 5 жылда компания қалай дамиды деп ойлайсыз?

– Біз тек бір ғана бағытпен шектеліп қалмаймыз. Цифрландыру, локализация, экспорт және мүлдем жаңа платформалар жасау, осының бәрі біртұтас үлкен стратегияның бөліктері.

– Сұхбатыңызға рахмет!

Сұхбаттасқан – Ділда УӘЛИБЕК

Екінші дүниежүзілік соғыс туралы естелік те, зерттеу де, айтылар аңыз бен айтылмаған ақиқат та көп. Ресми деректерде елімізден соғысқа 1 миллион 200 мың адам аттанып, соның 600 мыңнан астамы қан майданда қаза тапқан. Бұл сол кездегі Қазақстан халқының 11,2 пайызы еді... Майдан даласынан жазылған хаттар туралы көп оқыдық. Соғысқа қатысқан қазақ қаламгерлерінің естеліктері мен соғыс кезінде жазған хаттарғы көп. Ал қарапайым әскерлердің күнделігі некен-саяқ. Бүгін газетімізге қарапайым жауынгер күнделігін жариялап отырмыз.

Ақтөбе облысы Ойыл ауданы Қараой ауылының тумасы Қайыржан Мұхтаров (1914-1998) екі бірдей соғысқа қатысқан. 1940 жылы Финн соғысына қатысып, кейін Екінші дүниежүзілік соғысқа аттанған. Жастайынан зерек, математикаға бейім жауынгер соғыста ұшақтарды атып түсірумен айналысып, көп ерлік жасаған. Ерлігі үшін Даңқ орденімен марапатталған. Соғыс өртінде от кеше жүріп, күнделік жазу жауынгердің білімді, ұқыпты әрі көп дүниеден хабардар болғанын айғақтайды. Оның күнделігінен ұрыс кезіндегі нақты ахуалдан сырт, соғыс стратегиясын, географиялық және тарихи мәліметтерді кезіктіруге болады. Шағын күнделікке осы саланы зерттеуші тарихшылар арнайы назар салуы керек деп ойлаймыз. Себебі 600 мың адамынан айырылған Отанымыздың әр сарбазының тарихы күнды. Жауынгер күнделігін өз жазу мәнерімен ықшамдап ұсынып отырмыз.

«ЖЫРТҚЫШ ҚАРАҚҰС»

21.06.1941 жс. күні кешкі тамақтан кейін 15 адамды асханаға картошка тазартуға жіберді. Соның бірі мен едім. Картошканы ертеңгі сағат 5-те тазартып болдық. Осы түні қабағымызды қаққанымыз жоқ. Сағат алтыда ертеңгі тамақты біздер (жұмысшылар) ішіп бола бергенімізде старшина велосипедпен келіп, бізді тревога арқылы көтеріп алып кетті. Қазармаға келсек, жүтіріп барлық адамдар соғыс басталды деп паркке кетіп қалған екен. Біз де керек заттарымызды тез алып, паркке келсек трактор пушканы тартып шығып жатыр екен. Осы уақытта ауада біздің истребительдер көріне бастады. Сағат 7-де ОП зааниматт еттік. Осыдан кейін орудия мен прибордың астына окоп қаздық. Қазып болғаннан кейін маскировка жасадық. Бұл орнымыз Минскіден 5 км жер болатын. Сағат 1-дің шамасында 3 партия немістің қарақұсы (самолеті) Минск қаласын бомбалай бастады. Минск қаласын қорғап тұрған зенитный полк бірнеше немістің жыртықш қарақұсын атып түсірді. Минск қаласы жана бастады.

Келесі күні қала халқы қаланы тастап қаша бастады. Кішкене жас балаларды жетектеп әйел-еректер құр қол, ешнәрсе алмай тылға қарап асығып-аптығып, үздіксіз кетіп жатты. 3-күні қаланы милициялар да тастап қаша бастады. Минск қаласы үздіксіз жанып жатыр.

Дивизия 3-күні немістердің танкісі мен пехотасын кездестірді – Личисанский городок. Қатты соғыстар болды. Екі жақтан да көп шығындар болды.

Түс кезінде батарея командиріне, лейтенант Чернышевқа, капитан формасында бір адам келіп, осы жерде менің машинаман бар, машинаның астына кіріп, автоматпен атып мені жолатпай тұр. Сондықтан мен сізден сұраймын, маған 4-5 красноармеец берсеңіз екен, машинаны құтқарып алу үшін. Комбат 2 адам беріп оларға ескертті – сақ болындар деп. Барып қараса айтқаны рас көрінеді. Бірақ осыны айламен істеп жүргенін сезіп қалады. Машинаға жетпей олар қайтып келді.

4-күні приказ бойынша шегіне бастадық. Әуелгі күні үлкен паника болды. Жол үстінде бұзылған, бомбежка болған машиналар көп болды. Шпиондар қатты жұмыс жасай бастады. Көп кесел келтірді. Көп қиыншылықпен Береза деген өзенге келіп жетсек, немістер көпірді алып қойған көрінеді. Көпір үшін күн жарым қатты соғыс болды. Кейбір соғыс бөлімдері соғыс арқылы переправитсы етті. Менің қасымда қазақ баласы Қарасаев Бақытжан снаряд пен минаның жарылғанынан қорқып, осы күндері тамақ ішпеді. Ауыр ойларға қалдық. Біздің разведка қаша жерден көпір тауып, осы тапқан көпір арқылы өттік. Соғыса отырып күн сайын кейін қарай шегіне бастадық.

10.07.1941 жс. күні Днепрден өттік.
11.07.1941 жс. күні ертеңгі сағат 6-да 27 немістің 10-87 деген самолеті 30 минут біздің батареяны бомбит етті. Және пулемет, пушкामен атты біздерді. 1 адамды өл-

тірді, 6 адамды жаралады. Осы екінші боевое крещение.

Осы күні сағат 1-де аудандық қала Горькийге келіп түстік. Осы қалада почта жұмыс жасайды екен. Біздер отыра қалып елге, таныс жолдастарымызға әрбіреуіміз бірнешеуден хат жаздық. Жиналған хаттарды қыздарға беріп, өзіміз жуына бастадық. Халықтың сұрақтарына жауап беріп жатты. 2 сағаттай тұрғаннан кейін орындарыңызға деген команда болды. Қозғалып кеттік. Қаладан шықпай-ақ халық арасында және әскер арасында тағы да паника көтеріле бастады. Немістердің самолеті ұшып, жолды бөгеді. Машина, техникалар жол үстінде өртеніп, жанып жатты. Жаралы, өлген адамдарды көріп жаттық. Приказ бойынша Елец қаласын басып өтіп, орманның ішіне кіріп тоқтадық. Елец қаласынан 20-30 км жер болатын. 20 күндей осы орманның ішінде формириваться еттік. Содан кейін қайтадан соғысқа кірістік. Немецтер осы бағытта

7.01.1945 ж КҮНІ НЕМІСТЕР ТҮНГІ САФАТ 1-де НАСТУПАТЬ ЕТІП, ҚАЛАНЫҢ ОРТАСЫНА ЖЕТТІ. ЕШКІМ ДЕ ОРЫНДАРЫНАН ҚОЗҒАЛҒАН ЖОҚ, МЕН 100 СНАРЯДПЕН НЕМІСТІҢ 60-70-тей ПЕХОТАСЫН ЖОҚ ЕТТІМ.

күні-түні үздіксіз наступать етіп, біздерді қорқытып тұрды. Москваны қалайда болса аламыз деп ойлады. Күні-түні екі жақтан да бірдей орудияның гүлі үздіксіз болып тұрды. Біздер екі рет артиллерия атысының астында болдық.

10.08.1941 жс. күні 15 немістің самолеті батареяға бомба тастады. Біз оларды аттық. 1 самолетті жыртық. 2 адам жаралы болды. 3 адам контузия алды. Жолдасым Ходан Еркебаев дегеннің шинелін, рациясын бомба жерге тығып жіберді. Немістердің самолеті күндіз-түні топ-тобымен ұшып жүрді. Біздің самолетіміз аз болды. Бір күннің ішінде 3 самолет жыртық. Генерал приказ берді: күн сайын 3 самолеттен кем жықпауларыңыз керек деп. Осы жерде – Елец қаласында 20 күндей қатты соғыстан кейін немістің күшін азайтып, біздің армейская группировка Елец қаласынан немістерді қуып шыға бастады. Немістер бірінші рет қызылдардан соққы көріп, кейін шегінді. 20 км-дей Елец қаласынан шегініп кеткеннен кейін біздің дивизияны басқа уацкеге жіберді.

Павлово деген станцияда погрузка болды. Аман-есен бірнеше күн жол жүріп, Лебеден қаласына келіп түстік. Осы қала Сум облысына қарайды екен. Осы қалада 1 күн тұрғаннан кейін 60 км жердегі соғысқа жүріп кеттік. Лебеден қаласында тұрғанда Сталиннің біздің дивизияға және екі дивизияға бірінші рет советская гвардия атағын берген ПРИКАЗЫН (1941 ж. 18/ІХ. Күні жарыққа шыққан) оқыды. 100-ші Ленин ордені атағындағы дивизия – 1-тв.О.Л.С.Д. атағына алды.

1 түн жүріп фронтқа келіп жеттік. Екі күн қатты ұрыстан кейін дивизия кейін шегіне бастады. Неге десең немістің күші өте басым болды. 50 км кейін шегініп, Лебеден қаласынан 8-10 км-дей жерде қорғану ұрысына кірістік. Немістердің самолеті сирек-сирек келіп бомбалап кетіп тұрды. Зенитчиктер дәл бомба тастауға жол бермеді. Зенит снарядтарынан қорыққан неміс летчиктері көзделген жерге бомба тастап, қашып отырады. 1 жетейді оборонада тұрғаннан кейін приказ бойынша шегіне бастадық. Әуелгі күндері ешнәрсе білмедік. Соңғы уақытта айтушылардан естідік, біздің дивизия қоршауда қалды дегенді. Немістер оң мен солдан кіріп кеткен екен. Осы кезде ауа-райы өзгеріп, керім қатты үздіксіз жауын жауып тұрды. Машина техниканы тарта алмады. Украина жері қара сазды болады екен. Машина батпақтап жүре алмады. Күндіз-түні мойынға арқан салып машинаны және техниканы сүйреп жүрдік. Өте көп қиыншылықтар көрдік. Көйлек-дамбал мен аяқ киімді күрғатып алуға мұрша болмады. Ыстық тамақ ішпегенімізге бірнеше күн болып барады. Қарын аш. Алдымызда орман. Орманның арғы жағында ел, осы елде немістер. Орманның ішінде ұрыс жүріп жатыр. Біз осыған келіп жеттік. Салом скирдіңің жанына келіп тоқтадық. Жауын жауып тұр. Мен және менің жолдастарым от жағып, шүлғауларын кеттіре бастадық. Екі шофер көпөлкенен ет асып, отқа ұстап тұрды. Осы уақытта котолекті ұстап тұрған шофер айтты: мен жаралы болдым деп. Оқ келіп қолдың жоғарғы жағынан өтіп ке-

тітті. Қалғандарымыз дереу қолға мылтық алып дайын бола бастадық. Көп кешікпей немістер бізді мина снарядамиен ата бастады. Машина мен техниканы тасаға түсіре бастадық. Снаряд өте жақын түсіп жатты. Машинаны стройдан шығарды.

Екі күн бір ойда жасырынып (жүруге жол болмай тұрғандықтан) тұрдық. Командир дивизии Белоглазов приказ берді: Техниканы және машинаны жоқ етіп, өздеріміз кешкі қараңғыны пайдаланып, қалайда болса қамаудан шығуымыз керек деген. Кешке қарай машина мен техниканы көз жасын төгіп бұза бастадық. Кешкі қараңғылықпен жолға шықтық.

Командиріміз алдымызда, жолсыз елсіз жермен жүріп келеміз. Немістер бар деревнялар мен даланы айналып өтеміз. Екінші күні кешке қарай бөлініп қалған біз сияқты частьке қосылдық. 7-8 км жерде ұрыс жүріп жатыр. Бір деревняға түнеп, ертемен қозғалып кеттік. Алға разведканы жіберіп, қалғанымыз кейінде келе жаттық. Разведка айтты: алдағы деревняда немістің разведкасы бар деп. Начальник штаба Брагин екі группаға бізді бөліп, осы деревняға атака жасап, немістер аз болса соғыспен ілгері қарай қозғалып кетеміз деді. Кішкене қырдан көтеріле беріп едік немістер батальонға жақын бізге қарай соғыс порядқасын алып, жүріп келе жатыр екен. Осы жерде біздер атысып, кейінгі деревняға келдік. Менің жолдасым Х.Еркебаев жаралы болды. Оқ бір жағынан тиіп, екінші жағынан өтіп кеткен. Айналамыз толған немістер болды. Біздің қолымызда 1 деревня. Жарымыз түнде дем алып, жарымыз оборонада тұрдық. Ертемен

немістер деревняға бірнеше автоматчик жіберіп, біздің арамызда паника туғызуды ойлады. Біздер паникасыз 1 артполк және 1 пехота батальонмен жолсыз сай жүлгелер арқылы жол шегуге шықтық. Жолда немістердің 1 пехота ротасын және көп жол бойымен кетіп бара жатқан обозын жолықтырып, 1 сағаттай ұрыс болды. Осы күні кешті күттік. Кешкі қараңғылықпен жүріп келе жатырмыз. Осы түні 3 жерден неміс охранын кездестірдік. Қолға түскенін өлтіріп, будкіде қалған нан сияқты тамақты талап алып кете бердік. Аяқ астынан қараңғыда колмен сипап тауып, шинельмен сүртіп жеп келеміз. Өте қатты шаршадық. Аяқ ілгері басқысы келмейді...

Күн шыға бір қырдың басынан немістер минометтен атып бізді жүргізбеді. Көп адамды өлтірді және жаралы қылды. Адамдар кез келген жаққа қаша бастады. Біздің комбат «За мной» деп айқайлап бізді ойға

қаннан кейін бізді фронтқа жіберді. Северный Донец өзенінің бір бетінде (бір жағында) немістер, екінші жағында біздер болдық. 2-3 күн ішінде жартысын немістерден босатты. 4-5 күн дегенде адам және техника жағы кеміді. Әрі қарай наступать етуге күш жеткілікті болмады. Кейінгі уақытта біздерді танкіге қарсы қойды. Қыстың ішінде көп қиыншылықты көрдік. Немістердің самолеттері қарақұстай топ-тобымен ұшып келіп тұрды.

6.01.1945 жс күні кешкі қараңғымен Бичк қаласының терістік батыс жағынан келіп, пушкаларды ұрысқа дайын еттік. Пушканы жерге көмуге тырысып, жауын жауып тұрғанда күні-түнімен жұмыс жасадық.

7.01.1945 жс күні немістер түнгі сағат 1-де наступать етіп, қаланың ортасына жетті. Ешкім де орындарынан қозғалған жоқ. Мен 100 снарядпен немістің 60-70-тей пехотасын жоқ еттім.

Немістің пехотасы қаланың ортасына жетіп, қатты қарсылық көрсеткеннен кейін, кері шегініп кетті.

Ертеңіне командир полка келіп маған және командир батареяға сағат берді. Менің расчетымнан екі адамды правительство-ный наградамен наградить етті.

Немістер бір жарым айдай үздіксіз наступать етіп, Будапешт қаласындағы қоршалған группировкаға қосылу үшін көп күшін төкті.

Немістің соңғы таңдап алған жолы Брачка деревнясы арқылы тура шоссе жолымен танкіні жіберіп, тез қоршалған группировкамен қосылу болды. Біздің корпус 3 күн, 3 түн үздіксіз наступать еткен танкісі мен пехотасына жол бермеді. Осы күндері көп истребитель авиациясын жіберді. Наступать еткен танкілер мен пехоталарына жол ашу үшін командир батарея менің орудиямды тасаға (осадаға) қойып, немістің штурмовик-истребительі көріне бергенде абайсызда аңдып отырып, дәл орудияға келгенде оқ ататын болдық. Ертемен орудияны таңдаған таса орынға қойып, немістердің самолетін күттік. Сағат 4-те 10 немістің истребительі жолмен жүріп келе жатқан біздің колоннаға бомба тастаймын деп пикировать еткенде, мен бірнеше снарядпен 1 истребительді атып құлаттым. Осы орудиядан 200 метр жердей қашықтықта құлады. Екі наводчикті наградить етті. Орден славы III-степени.

Осы бір жарым ай соғыста полк 22 неміс самолетын жоқ етті. Немістің летчиктеріне бомбаны біздің пехота мен танкілерге дәл тастауға жол бермедік.

7 апрельден 13 апрельге шейін Венада көше соғысына қатыстым. 13 апрель күні Австрияның орталық қаласы Венаны немістерден босаттық.

Венаны алғаннан кейін корпус соғыстан шығып, Венада 3 күндей тұрғаннан кейін корпусыты Венер-Нойнштадтан 18 км жердегі өндіріс қаласы Терницаға келіп тоқтадық. Соғыс біткенге шейін осы жерде заниматься етіп жаттық. Соғыс біткен күні үлкен той қылдық.

...Мен осы бір жарым ай жол үстінде батальон старшинасының жәрдемшісі болып жұмыс жасадым. Көпшілігінде көлік үстінде аяқ суытып келдім. 3-4 күн жол жүргеннен кейін 1-2 күн демалыс беріп отырды.

Австрия.
Австрияның орталық қаласы Венада болдым. Соңғы уақытта Вейнер-Нойнштад, Терниці деген қалаларында болдық. Халқы – австреец, неміс. Жері – таулы келеді. Адам баласының демалуына өте қолайлы жер, өндірісі бар, халқы өте күйлі тұратын көрінеді. Үй тұрмысы өте қадірлі көрінеді. Адамдары мәдениетті келеді. Әйелдері және қыздары әдемі келеді. Қыздарының белдері жіңішке, адам баласын өзіне тартып тұрады. Дүние жағы жеткілікті. Магзиндері толған мата және заттар. Теміржол және шоссе жолдары көп. Вино және пиво өте көп.

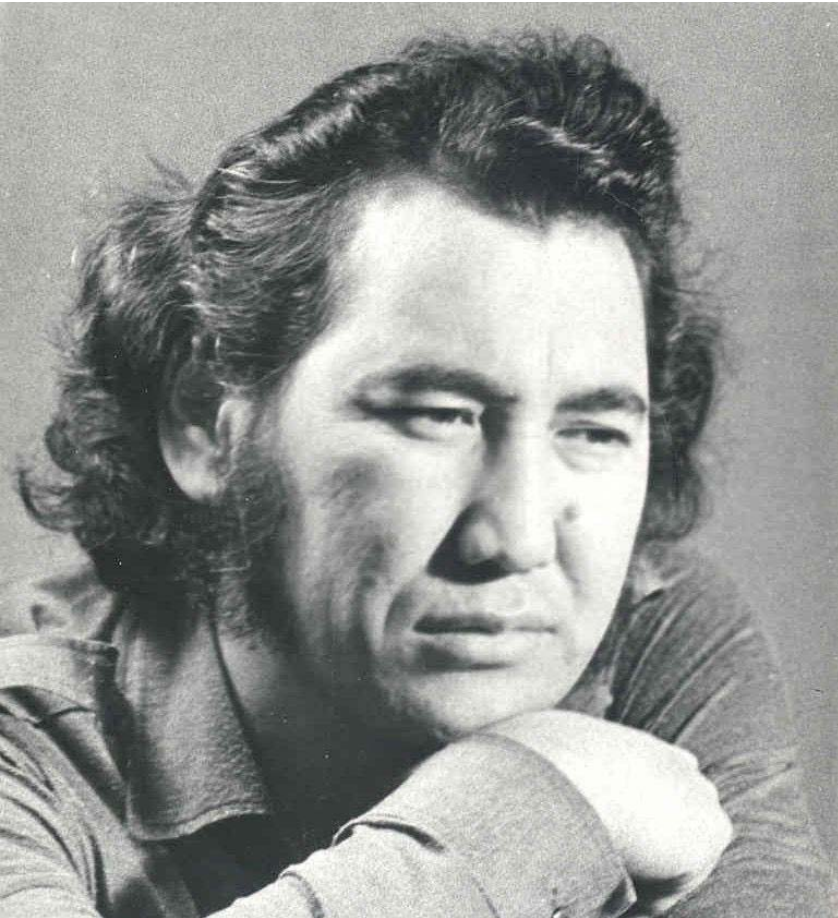
Венгрия.
Халқы – мадьяр, неміс және т.б. Жері жатық, егістікке өте жақсы. Вино және пиво өте көп. Дүние жағы жеткілікті. Үй тұрмыстары жаман емес. Әйелдері, қыздары әдемі. Қыздарының белдері жіңішке, адамды өзіне тартып тұрады.

Румыния.
Халқы – румынец, цыган, мадьяр және т.б. Трансильвания жері таулы келеді. Румынияның өз жері жатық, егістікке қолайлы. Адамдарының көпшілігі саудамен күн көреді. Мен өзім 1945 жылдың 10 августы күнінен 8 сентябрыге дейін рота ПТР-да болдым. Брашов қаласынан 7 км жер болатын. 1945 жылдың 8 сентябрь күні Брашов қаласының өзіне алып келді. 12 сентябрыде Брашов қаласындағы ХПП госпиталына түстім. Құлағымның түбінде қалған оскольканы алдырдым. Бұл госпитальда 22 сентябрыге дейін жаттым. Содан кейін 200 запасной офицерский полкқа келіп, елге қайтуға дайындалып жаттық. Осы полкпен Брашовтан Галац деген қалаға келдік. Осы қаладан 1945 жылдың 28 октябрінде товарный поездға мініп, елге тарттық.

Маршрут: Галац – Бендерый – Биссеравка – Ренн – Раздельный – Косторный – Первомайск – Киороград – Знаменка – Кременчук – Полтава – Харьков – Купянск – Волуйка – Александрия – Лиский – Прохворный – Саратов – Уральск – Илецк – Актюбинск.

Осыдан кейін 1945 жылдың 10 ноябрь күні Ойылға жеттім.

Үйте 13 ноябрыде келдім. 1945 жыл.

ШАЙЫРДЫН

шырқасуы

ӘЛЕУЖЕЛІНІ ӘЛӘУЛӘЙШИНАНЫ ҒАНА ӘУЕЗЕ ЕТЕТІНДЕЙ КӨРЕТІНДЕР БАР. ЖОҚ, АНДА-САНДА БОЛСА ДА, ОНДА ДА САЛМАҚТЫ СӨЗ СӨЙЛЕП, ЕСТІ ЕСТЕЛІК ЕСТІЛІП ТҰРАДЫ. ТАЯУДА ҒАСЕВООК-ТЕН МАМЫР АЙЫНДА ТОҚСАННЫҢ ТӨРІНЕ КӨТЕРІЛЕТІН АРДАҚТЫ АҒАМЫЗ, ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЕҢБЕК ЕРІ ІЛИЯ ЖАҚАНОВТЫҢ АТАҚТЫ «ЕДІЛ МЕН ЖАЙЫҚ» ӘНІНІҢ ШЫҒУ ХИКАЯСЫН ТЫҢДАП ҚАЛДЫМ. ДҰРЫСЫ – ҚАЙТАДАН ТЫҢДАДЫМ. ҚАЙТАДАН ДЕЙТІНІМ, ІЛИЯ АҒАМ 2019 ЖЫЛЫ ЖАҚЫН ДОСЫ, МЕНІҢ ҰСТАЗЫМ, АКАДЕМИК СЕЙІП ҚАСҚАБАСОВПЕН БІРГЕ ҮЙДЕ ҚОНАҚТА БОЛҒАНДА ОЛ ӘННІҢ ҚАЛАЙ ДҮНИЕГЕ КЕЛГЕНІН ЖЫРДАЙ ЕТІП ӘҢГІМЕЛЕГЕН ЕДІ. ІЛАҒАҢА ӘННІҢ ӘУЕНІ ҚОНАҚҚА ЖИНАЛЫП, ҮЙДЕН ШЫҚҚАЛЫ ЖАТҚАН ТҰСТА ОРАЛА КЕТЕДІ. ІЗДІГЕНІ ТАБЫЛҒАННАН КЕЙІН ЕНДІ МҰНЫҢ МӘТІНІН КІМ ЖАЗАДЫ ДЕГЕНДІ КӨП ОЙЛАНЫП, КӨП ТОЛҒАНАДЫ. АҚЫРЫ, ТАҢДАУЫ СОЛ ТҰСТА «МЕН – ҚАЗАҚПЫН» ПОЭМАСЫМЕН АТЫ ДҮБІРЛЕП ТҰРҒАН ЖҰБАН МОЛДАҒАЛИЕВКЕ ТҮСЕДІ. АЛАЙДА МӘТІННІҢ ДАЙЫНДАЛУЫ ҚИЯМЕТ ҚИЫНҒА СОҒАДЫ. БІРЕСЕ О ЖЕРІ, БІРЕСЕ БҰ ЖЕРІ КӨҢІЛДЕН ШЫҚПАЙ, ӘН ӨЛЕННІҢ... СЕПІЗ НҰСҚАСЫ ЖАЗЫЛАДЫ. БӘРБІР ДІТТЕГЕН МЕЖЕГЕ ЖЕТПЕЙ ЖАТАДЫ. ЕКЕУІ ДЕ ӘБДЕН ШАРШАЙДЫ. АЯҒЫНДА АҚЫН АҒАСЫ ІНІСІНЕ ЕДӘУІР РЕҢЖУТЕ ДЕЙІН БАРАДЫ. ІЛАҒАҢ ДА ҚАЙТПАЙДЫ. ЖҰБАҒАҢ АҚЫРЫ АЙТҚАНЫНА КӨНІП, ТАҒЫ ЖАЗАДЫ. ТЕК ТОҒЫЗЫНШЫ НҰСҚАҒА ҒАНА ТАҚЫМ ТОЛАДЫ. КОМПОЗИТОР МЕН АҚЫННЫҢ БҮЛ ТАҢДЕМІНЕН ҚАНДАЙ НӘТИЖЕ ШЫҚҚАНЫ БАРШАҒА БЕЛГІЛІ.

12 сәуірде Роза Бағланова атындағы «Қазақ концерт» залында Шәмшібай Сариевтің 80 жылдығына арналған «Атамекен-ай» атты концертті тыңдай отырып, Ілия Жақановтың сол әңгімесі ойға оралды. Бір мәтінінің тоғыз нұсқасы дайындалғаны саз бен сөздің үздік үйлесіміне қол жеткізу кейде ақынға қандайлық азапқа айналарын көрсетері күмәнсіз.

Жақында Мәскеудің Үлкен театрында ерекше бір кеш өтті. Теледидардан тікелей көрсетілді. Ол кеш композитор Александр Зацепиннің 100 жасқа толуына арналды. Иә, туғанына 100 жыл толуына емес, өзінің 100 жасқа толуына. Әлі тың. Бір әннен кейін бір ән жазып жатыр. Сартылдап сөйлеп тұр. Сол кеште композитордың атымен бірге, қатар аталған тағы бір есім Леонид Дербеневтің есімі болды. Зацепиннің әндерінің көбіне сөз жазған ақын әсіресе фильмдердегі («Гуаһар қол», «Кавказдағы тұтқын қыз», «Санников жері») мәтінмен танымал. Жалпы, кәсіби өнерде әнге сөз жазатын ақындар жақсы бағаланады. Александр Пахмутованың әсем әндерінің сөзін Николай Добронравов жазған. Раймонд Паульс шығарған, Алла Пугачева орындаған маржан әндердің талайының мәтін авторы – Илья Резник. «Алаудалаған миллион раушан», «Көне сағат», «Маэстро» сияқты ғажап әуендерді біріміз білеміз. Сөзіне қосылып та отырамыз.

Әнге сөз жазудың жақсы үлгілері бізде де баршылық. Ән өлеңінің бір үздігі – Фафу Қайырбековтің «Ана туралы жыры». Тұманбай ақын «Мен сендермен қайда да бір кетіп ем, Көктем сайын көңілімді гүлдетіп ең. Өзім алғаш әндерге сөз жазарда Сенің өлеңдеріңді үлгі етіп ем» дегенді «Әлі есімде», «Қайықта», «Армандастар», «Қайдасың?» секілді әндер өлеңінің авторы Нұрсұлтан Әлімқұловқа арнап айтқан. «Өмірі аңыз ақын» атты мақаласында «Оның әнге жазған өлеңдері өзінен-өзі тұтанып, әр сөзі қанат қағып, ұшуға бейім тұратын» дегені тағы бар. Кейін ән өлеңінің талай ғажабын Тұманбай Молдағалиевтің өзі де дүниеге әкелді: «Бақыт құшағында», «Әнім сен едің», «Құстар әні»... Қуандық Шаңғытбаевтың, Мұзафар Әлімбаевтың, Нұтфолла Шәкеновтің, Қадыр Мырзалиевтің, Мұхтар Шахановтың қаламынан да талай тамаша ән мәтіні туыды.

Осы жолды олардан кейінгі буында кім лайықты жалғастырды десек, ең алдымен ауызға Шәмшібай Сариевтің аты түседі. Әлгіменің ашығына көпсек, қазақтың ән өлеңі өнерінде дәл Шәмшібай Сариевтей жапыра жазған, соншалықты жүйелі жұмыс істеген басқа ақынды атау қиын. Бұл жағына Шәмшібай ешкімге дес бермейді: ұзын саны бес жүзден астам әнге өлең шығарған! Тек ән мәтіндерінен құралған өлең жинағының өзі кере қарсы. Оның ән өлеңдерінің арасында дайын әуентге (өздерінің тілінде «рыба» дейді) жазылған мәтін басым. Мұны өзі ақынның сазды сезінуі, өлеңді ондағы ырғақ, бунаққа орай келетіндей етіп

алақанда ойнатуы бөлекше екенін көрсетеді. Ара-арасында ақын жазған өлеңдерден туған әндер де кездеседі. Мұның өзі ол өлеңдердің сөз сазы («звукопись», эвфония) ерекше екенін, яғни әнге суранып тұрғанын көрсетеді.

...1971 жылы, университеттегі бас корпусстың акт залында журналистика факультетінің бесінші курсы мен бірінші курсының дәстүрлі кездесуі өткен. Сонда бұйра шашымен, бұралған бакенбардымен, сырықтай бойымен бөлек көрінген бір жігіттің мінберге көтеріліп, қолды оңды-солды сермеп, буырқанып, бұсанып өлең оқығаны көбірек есте қалып қойып еді. Аты-жөні – Шәмшібай Сариев. Есімі алыс Аралдағы Шөміш деген теміржол стансасынан қойылғанын кейін білдік. Сонда туған екен.

Жас бойынша арамызда тұтас бес жыл жатқанымен, біз кейін Шөкенмен кәдімгідей жақын араластық. Көңілі түскенде «Бес жас – бел кұрдас» деп те қоятын. Жақын араласуымызға бір себеп – қазақтың ғажап ақыны Кеңшілік Мырзабековпен достығы. Біз Кеңшілікпен әуелде университетте бірге оқыдық, кейіннен «Социалистік Қазақстанның» әдебиет және өнер бөлімінде бірге істедік, бес жыл бір кабинетте отырдық. Кеңшілікке достары Жарасқан мен Шөмішбай жиі келіп тұратын. Ақындар емес пе, әдетте аптаның аяғына, жұмыс күнінің соңына қарай бой көрсететін. Бәріміз жаспыз, бірге жүріп, сайран сүріп кеткен күндеріміз де аз болмаған. Сонда Шөкеннің жанының дарқандығына, ашық-жарқын көңіліне, ақтарылған ақын мінезіне, қолының ашықтығына үнемі сүйсінетінмін. Жарқылдап жүретін жайсаң жігіт еді. Сері көңіл. Жомарт жүрек. Жүрттың бәрін жақсы көреді. Жүрттың бәрін жақсы көргенін жүрттың бәрі бірдей жақсы көре бермей, қызметіне зияны тиген, тіпті жұмыстан сол еркелігінен шығып қалған кездері де болған... Сонда да жалғанды жалпағынан басып кете баратын.

Ақындығы жағынан да, аудармашылығы жағынан да, ғалымдығы жағынан да ол өзін әбден дәлелдеді. Еңбегі еленді, өнері биік бағаланды. Шөмішбай Сариев – Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, І дәрежелі «Барыс» және «Парасат» ордендерінің, халықаралық Франц Кафка алтын медалінің иегері, «Алтын Адам – Жыл адамы» сыйлығының, «Платина Тарлан» сыйлығының, «Халықтың сүйіктісі» ұлттық сыйлығының лауреаты. Осыншалықты абырой мен атаққа жетуінде Шөмішбайдың ән өлеңдерінің орны шешуші екенін басын аша айта аламыз. Тұманбай Молдағалиев Нұрсұлтан Әлімқұлов жайында: «Ақынның «Таң самалы» деген атпен 1984 жылы жарық көрген әндерге жазылған өлеңдерінің кітабын оқи кеп: «Нұрсұлтан аға ақындық бақытын ән өлеңдері арқылы тапқан екен-ау деген қорытындыға келдім» деп жазған еді. Сол сөзді Шөмішбай Сариевке де қатысты айта аламыз. Ақын өз Парнасына алдымен ән өлеңдері арқылы шықты деудің артығы жоқ.

Міне, шамамен соңғы қырық жылдың орайында қазақтың қаласында да, даласында да концерт атаудыда Шөмішбай сөзінің шырқалмай қалуы сирек. Коммуникация мүмкіндігінің молаюы ақын мәтіні арқау етілген әндердің бағын тіпті ашып, атын байтақ жұртқа бұрынғыдан да кең жаюда.

Біздің үйде Шөмішбай Сариевтің Өлеңдеріне жазылған халыққа танымал «Қарағым-ай» деп аталатын 100 ән жинақталған дискісі бар. Түп-тура 100 ән. Жүз бірінші болып Шөмішбайдың өзі оқитын «Ақын монологы» тұр. Ғажап қазына. Тыңдай берсең, тыңдай берсең.

Біразының ғана атын атап шығумен шектеліп көрейікші.

«Ғашықтар жыры», «Қарағым-ай», «Сәлем саған, туған ел», «Өкініс сен», «Домбыра туралы баллада», «Ойлайсың ба, жаным?», «Еркеледің сен», «Қазағымның күйлері-ай» (Кенес Дүйсекеев), «Аяулым», «Қимай сені барамын», «Аққу арман» (Төлеген Мұхамеджанов), «Сарыарқа» (Сейділла Бөйтерекөв), «Досқа сыр» (Жоламан Тұрсынбаев), «Айналым сенен, Атамекен-ай» (Жанбота Тұяқбаев), «Сағындым сағым жылдар»,

керек. Әр ән – шағын, шымыр, жұмыр спектакль болса иі! Ән өлеңінің мәтіні оқылуынан бұрын естілуі керек. Мұнда кейде алға фонетика шығып кете береді. Әуенте үйлеспегендіктен, бунаққа сыймағандықтан небір сәтті, сұлу, тіпті сырлы сөзден бас тартуға да тура келеді. Сөз саздылығының, дыбыс үндестігінің ең қажет жері – осы. Ашық дауысты дыбыстары жетпей жатса, әннің тынысы ашылмайтыны тағы бар. Мәтіннің ойдағы орындаушының дауысына, өнер өрнегіне, жеке келбетіне сай шығуын да қамдау артық етпейді. Осылардың бәрін ойлай келгенде жақсы ән өлеңі музыканың, мәтіннің, мағынаның, ырғақтың, бунақтың, құрылымның бір мәмілеге көнуінің арқасында ғана туа алады-ау деп шамалайсың. Шөмішбай сол талаптың бәрін сақтайтын. «Қымбатты – даламыздай, Сымбатты – анамыздай, Айналым сені-ай, Атамекен-ай!» депсіз, ассонанспен алып шықса да, «Теңіздей тебірендім, тербедің, Сапарда сағынышым сен менің» деп аллитерациямен алып жықса да, оның қаламынан туған сөз қай әуенді де жандырып жібереді.

шықты) біраз уақыт бұрын өзінің алдына Димаштың арнайы келгенін, «Қарағым-айды» айтуға рұқсат сұрағанын, «Дауысы ғажабы ғажап-ау, тек жастығы болмаса... Әлі бозбала ғой, әндегі қатпар-қатпар қыртысты қопара алар ма екен, сол сезімдерді өзгенен өткізе алар ма екен?» деген күдік-күмәнге түскенін, бірақ жанына, жүрегіне, таланттына сеніп, келіскенін әңгімелеген еді. «Жоқ, шығарды Димаш» деп кесіп айтты сонда Кенес. Шығарғанда да қандай шығарды! Димаш арқылы Кеңес сазына, Шөмішбай сөзіне әлемнің ондаған еліндегі концерттерде ондаған мың адам тамсанды, теледидар, интернет арқылы тыңдаған жүз миллиондаған адам қазақ әнін бағалай түсті, қазақ жанын тани түсті.

«Қарағым-айды» композитор ондай оймен жазған екен, бұндай оймен жазған, нақты бір оқиғаға арнаған екен деген неше түрлі ой қисыны бар екені белгілі. Бәрі мүмкін. Тіпті, композитордың о бастағы өз ойы сондай болуы да мүмкін.

Қарағым-ай, Еліктер осылай жосады екен, Жолыңнан сені кім тосады екен. Бұл көңіл негізден босады екен, Бұл тағдыр сені кімге қосады екен.

Осындай жолдарға қарап, «Қарағым-ай» композитордың өміріндегі жақын жанның ұзатылу тойына арналған деп қиыстыруға болса болар. Бірақ айналайын ағайын-ау, ән, ән шіркін басқаны, басқаны айтып тұр ғой! Ән өмірдің біраз белесінен өткен, біраз жерге жеткен жігіт ағасының жанын қымбат қасиетімен жылатып, жүрегіне шоқ тастап кеткен адамға деген ағалықтың аясынан асып түсетін аса бір аяулы сезімді, адамдық сүйіністі, сағынышты, қимастықты да айтып тұр ғой. Сөз алдаса алдар, саз алдамайды. Музыка тілі солай сөйлейді. Музыканың тілін тамыршыдай тап басып танығандықтан, Шөмішбай шайырдың мәтінді басқаша жазуға шамасы да жоқ еді.

Қарағым-ай, Бұл өмір осылай өтеді екен, Сүймесең дүние бекер екен. Паракатп жинасаң бар ғұмырын, Бір сүйген күнің-ай жете ме екен.

Қарағым-ай, Қылып үзіліп қарадың-ай, Қараан қандай сұлу жанарың-ай. Димаштың «Қарағым-ай»-ды орындауынан кейін ендігі жерде ештеңені де қосымша түсіндіріп жатудың қажеті болмас дейміз. Бәрі орнына келді.

Астана төрінде әдемі өткен ән кешінен алған әсерді қағазға түсіріп қоюды ғана мақсат тұтқан бұл мақалада Шөмішбай Сариевтің алуан қыры алмастай тамаша таланттының бір ғана қырын – ұлттық ән өлеңі өнеріндегі алар орнын сөз етумен шектелмекші едік. Дегенмен сөздің реті келіп тұрғанда, өзіміз аударматануға бейім болғандықтан, Шөкеннің осы саладағы бір жұмысына да назар аудартқымыз бар.

2009 жылы Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымының Вильнюсте өткен сессиясында журналист ретінде ұйымның Парламенттік Ассамблеясының құрметті төрағасы Жоао Соарешпен сөйлесудің сәті түскен еді. Сонда мен ол кісіге португалдың ұлы ақыны Луиш ди Камозенстің өлең жинағы қазақ тілінде жарық көргенін айтқан болатынымын. Соарештің ұлты – португал. Үлкен интеллектуал. Әрине, құрметті төраға әлемге әйгілі отандасының кітабы Қазақстанда шыққанына қуанды. Кейін сол Соареш біздің еліміз Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық ұйымының төрағалығына таласқа түскенде Қазақстанның кандидатурасына қатты қолдау көрсеткенінен хабардармын. Камозенс – әлем әдебиетінің классигі. Пушкиннің «Суровый Дант не призрал человек; В нем жар любви Петрарка изливал; Игру его любил творец Макбета; Им скорбну мысль Камозенс облекла» деп жазғаны белгілі. Камозенсті қазақша сөйлеткен ақын Шөмішбай Сариев болатын. Сөйтіп, біздің Шөкен еліне осылай да қызмет жасаған.

...Шөмішбай бір жолы редакцияға келген. Салған беттен әңгімесін күліп бастаған. «Жақында Әбене бір әзіл айттым. Жаман шықпаған сияқты» дейді. Әбене деп отырғаны – жерлес ағасы Әбдіжәміл Нұрпейісов. Былай болыпты. Шөмішбай Әбенді үйіне қонаққа шақырады. Екеуінің бірге түскен суретін жиектемеге салып, сервантқа қойыпты. «Ұлымен бірге» деген жазуы бар. Әбән жымыш, «Бұның қайсысы ұлы?» деп сурайды. Сонда Шөмішбай «Оны уақыт көрсетеді» дейді...

Әрине, бәрін уақыт көрсетеді... Бұл сөзіміз арамызда жүрсе, сексеннің сенгіріне жаңа шығып жататын жақсы ағамыздың мерейін тасыту үшін айтылған әзіл ғой. Бірақ әзіл болса да, бұлай дегенде біз Шөмішбай Сариевтің тамаша шығармашылығы уақыт сынына шыдас беретініне кәміл сенімімізді де жеткіземіз. Мына заман осылай бара беретін болса, адамзат кітаптан бетін әрі бұра түсетін сияқты. Бірақ адамзат ән тыңдауын қоя қоймас. Қанша уақыт өтсе де, сөзін қазақтың шабытшыл шайыры Шөмішбай Сариев жазған ғажап әндер шырқала береді.

Сөз басында айтқан концерттен кейін әдемі кешпен құттықтап, қолын алғанымызда асыл жеткеміз Жұмағұл: «Өзі кетті. Сөзі қалды» деп еді. Солай.

Қазақтың кейінгіге сөзі қалған ардақты перзенттерінің бірі – Шөмішбай Сариев. Шайырдың шырқауы ғасырдан ғасырға жетері күмәнсіз деп білеміз.

Сауытбек АБДРАХМАНОВ

...ШӨМІШБАЙ БІР ЖОЛЫ РЕДАКЦИЯҒА КЕЛГЕН. САЛҒАН БЕТТЕН ӘҢГІМЕСІН КҮЛІП БАСТАҒАН. «ЖАҚЫНДА ӘБЕНЕ БІР ӘЗІЛ АЙТТЫМ. ЖАМАН ШЫҚПАҒАН СИЯҚТЫ» ДЕЙДІ. ӘБЕН ДЕП ОТЫРҒАНЫ – ЖЕРЛЕС АҒАСЫ ӘБДІЖӘМІЛ НҮРПЕЙІСОВ. БЫЛАЙ БОЛЫПТЫ. ШӨМІШБАЙ ӘБЕНДІ ҮЙІНЕ ҚОНАҚҚА ШАҚЫРАДЫ. ЕКЕУІНІҢ БІРГЕ ТҮСКЕН СУРЕТІН ЖИЕКТЕМЕГЕ САЛЫП, СЕРВАНТҚА ҚОЙЫПТЫ. «ҰЛЫМЕН БІРГЕ» ДЕГЕН ЖАЗУЫ БАР. ӘБЕН ЖЫМИЫП, «БҰНЫҢ ҚАЙСЫСЫ ҰЛЫ?» ДЕП СУРАЙДЫ. СОНДА ШӨМІШБАЙ «ОНЫ УАҚЫТ КӨРСЕТЕДІ» ДЕЙДІ...

Шөмішбаймен қағыта қалжыңдасып, «Сен текстовиксің» деп тиісетін. Сонда Шөкен «Алдымен өздерің текстовик болып алыңдар» деп күліп қоя салатын. Айтқандай, Жарасқанның өзі де кейін текстовик болды. «Кірмеші жиі түсіме» деп келетін әдемі ән өлеңдерін жазды. Кеңшілік «Менің өлеңдерімнің өзі-ақ әндетіп тұрады» дейтін ұстанымында қалды.

Расында да, әнге мәтін жазу тума, тосын талантты талап етеді.

Ән өлеңі – өрелі өнер. Өзгеше өнер. Қыын өнер. Өзгешелігі – әріптердің әуенте айналып, әндетіп, әуелеп кете баратынында, сөздің бойындағы жасырынған сырды айқара аша алатынында. Қиындығы – ырғаққа, үзінге бағынғанында, паузаға байланғанында. Ән өлеңі бір тыңдағаннан көкейге қонып, құлаққа сіңіп жүре беруге тиіс. Тым қарапайым да болмауы керек, тым күрделі де болмауы керек. Артық нәрсе ештеңеге жараспайды ғой. Ол әсіресе ән өлеңіне жараспайды. Ол жадыда жатталуы керек, санада сақталуы керек. Әрі барғанда төрт шумақпен тоқтауға тиіссін. Бас-аяғы екі жарым-үш минуттың ішінде айтар ойыңды айтып, жеткізер сезімді жеткізіп үлгеруің

жеткендей боласың, елің үшін, жерің үшін шаттанасың, осындай ән жаза алатын, сондай әнге осындай сөз жаза алатын ерің үшін мақтанасың.

«Қарағым-ай»-ды Димаштың айтқанын Кеңестің де, Шөмішбайдың да естіп кеткеніне шүкіршілік дейміз. Бұл ән – ұлттық өнерімізді дүние дидарына тегіс таратқан, ән әлемін мойындатқан шедевр. Оны радиодан алғаш естігенімде жаңадан табылған халық әні немесе халық композиторының беймәлім келген әні деп ойлағаным есте. Біраз жыл бұрын Ілия Жақанов Көкпенің бір ауылынан Біржанның «Айбозымын» тауып, оны алдымен Қайрат орындаған еді. Сондай ән болар деп шамалағанмын. Мынандай әнді өзімізбен бірге асфальт басып жүрген, өзімізбен замандас адамдар, жаппаз жігіттер шығарғанына қинала-қинала сенгенім. Ән жазылған сексен екінші жылы Кеңес те, Шөмішбай да отыздың алтауына жаңа жеткен екен.

Ана бір жылы Кеңес Дүйсекеевпен Оқжетпесте қатар демалып қалғанбыз. Сонда жүрім бергенде биыл сексеннің сенгіріне көтерілер даусыз дара дарын иесі айтқандай, сөйлесе келе маған жезде де болып

Басы 1-бетте

Әлия ТІЛЕУЖАНҚЫЗЫ

2021 жылғы Бүкілресейлік халық санының қорытындысына сәйкес, Ресей Федерациясында 591 970 этникалық қазақ тұрады. Қазақтар ең көп шоғырланған аймақтар – Астрахан (143 717), Орынбор (107 734), Омбы (69 407), Саратов облысы (64 065), Челябині (29 057), Волгоград (46 223), Алтай Республикасы (12 100).

Ресейдегі қазақтар – өздерінің тарихи мұрасын сақтай отырып, мәдени алуан түрлілікті дамытуға және екі ел арасындағы рухани байланысты нығайтуға елеулі үлес қосып жүрген маңызды топ. Олар бір жағынан Ресейдің қоғамдық және әлеуметтік өміріне белсенді қатысса, екінші жағынан, қазақ тілін, мәдениетін және дәстүрін сақтауға ерекше назар аударып келеді. Ондағы қандастар медицина, ғылым, мәдениет, бизнес және мемлекеттік қызмет салаларында еңбек етіп, кәсіби табыстарға жеткен. Мысалы, хирург-дәрігерлер, ғалымдар, мәдениет қайраткерлері, режиссерлер мен кәсіпкерлер арасында ерен еңбегімен кеңінен мойындалғандар жетерлік. Бұл қазақ диаспорасының тек этникалық топ ғана емес, қоғам дамуына үлес қосып отырған белсенді қауым екенін көрсетеді.

РЕСЕЙ

ҚАЗАҚТАРЫНЫҢ

Тіл мен дәстүрді сақтау – қазақ диаспорасының басты ұстанымдарының бірі. Ресейдің көптеген өңірінде қазақ ұлттық-мәдени бірлестіктері белсенді жұмыс істейді. Ашық мәліметтерге сүйенсек, 2022 жылғы жағдай бойынша Ресейде ресми түрде тіркелген немесе тіркелу процесіндегі 100-ден астам қазақ мәдени орталық бар. Олардың ішінде «Омбы қазақтары» ұйымы қазақ мәдениетінің сақталуына үлкен үлес қосып, аймақтағы қазақтардың рухани бірлігін нығайтуда маңызды рөл атқарып келеді. Кейінгі 20 жыл бойы Омбы өлкесінде төл мәдениетімізді насихаттауға өлшеусіз үлес қосып жүрген Торғын Әшенова – Ресейде ана тілімізде шығатын жалғыз

Хакімқызы кейінгі 5 жылдан бері бізде сабақ береді. Қазір 20-50 жас аралығындағылар 3 топқа бөлініп, қазақ тілі курсына белсенді қатысып жүр. Әсіресе, 40-50-жасқа келген қазақтардың «Өз тілімді білмеймін. Ертең балаларыма не қалдырамын? Той-томалаққа барғанда қалай сөз сөйлеймін?» деген оймен тілді үйрену ісін қолға алғаны қатты қуантады. Одан басқа жексенбі күндері жасы кіші оқушылар 2 топқа бөлініп оқиды. Айта кетерлігі, отбасымен бірге үйренетін топтар да бар. Көпбалалы ата-аналар балаларымен бірге бір топқа қазақ тілін үйреніп жүр. Бұл керемет емей немене? Қазір тағы бір топ ашқалы жатырмыз. 12-15 жастағы оқушылар өздері тіл үйре-

газеттің бас редакторы. Қандастарының өз тарихы мен тілін, ділі мен дінін білуге құлшынысын арттыру үшін жанын салып жүрген Торғынға Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2022 жылғы 14 қазандағы Жарлығы бойынша «Шапағат» мемлекеттік медалін табыс етілген болатын.

– Біздің ұйым бірнеше бағытта жұмыс істейді. Соның ішінде қазақ тілін үйретуге баса мән береді. Мұғалімнен жолымыз болды. Омбы облысы Москален ауданына қарасты Жаңа ауыл деген ауылда сабақ беретін қазақ тілі пәнінің мұғалімі Нұрлай

нүте ниет білдіріп, өтініш айтты. Ата-аналары балаларының қазақ тілін өз еркімен, саналы түрде үйренгісі келетініне қуанды. Бұл бізді де қуантпай қоймайды, – дейді Торғын қазіргідей заманда жастардың батыс мәдениетіне қызығып, жаһандық трендтерге бет бұрып жатқанына қарамас-тан, ана тілін үйренуге деген қызығушылықтың артқанына марқайып.

Торғын жастардың бұл қызығушылығын Ресейдегі халықтар бірлігі жылымен байланыстырады. Биыл көптеген ұлт өз мәдениеті, салт-дәстүрі туралы жиі

ЖАЙ-КҮЙІ ҚАЛАЙ?

айтып, насихаттап жүргендіктен, жастар арасында ұлттық құндылықтарды сақтауға деген қызығушылық артып, өз тілін үйренуге деген ынта жоғарылап отыр.

– Қазақ тілі курсынан бөлек, біздің орталықта домбыра тартуды үйрететін курс бар. Сабина Әбілдинова есімді жас маман үйренемін деушілердің бетін қақпай, көптеген туындыны, әсіресе, бірнеше күйді үйретіп жүр. Бүгінде олар қалада өтетін түрлі ивентте өнер көрсетеді. Домбыра курсына тек жастар емес, үлкендер де жиі қатысады. Арасында орыс ұлтының өкілдері де бар. Владимир Ильин есімді үйренуші Алтайға барғанда жергілікті халықтың домбыраға ұқсас ұлттық аспабы – топшuurды сатып алса керек. Оны үйрену үшін көп ізденген, ақыры маман таппаған соң біздің орталыққа келіп, үйренушілермен бірге күй тартуды бастап кетті. Жалпы, 30-35 жасқа келіп, кезінде домбыра шертуді армандаған көп азаматтың қазір бәрін басынан үйреніп, құрсақ құлшына келетінін көргенде көңіл қуанады.

Одан басқа біздің орталығымызда «Туран» би ансамблі де жұмыс істейді. Салтанат Жолдыбаева жетекшілік ететін би үйірмесіне 200-ден астам бала қатысады. Би мамандары Қазақстанға барып, біліктілігін арттырып жүр. Бізде қазақ биін үйрететін жер жоқ. Сондықтан алдағы уақытта Қазақстаннан арнайы бишілерді шақыртып, лагерь өткізсек деген жоспарымыз бар. Сонымен қатар былтыр қазан айында орталықта «Нұрай» атты вокал студиясын аштық. 16 жылдық тәжірибесі бар кәсіби маман Жайран Сәрсенбаева балаларды ән айтуға баулып, түрлі конкурсқа жетелеп жүр. Есеп беру кештері, «Әке туралы жыр» атты концерттерде бүлдіршіндердің қазақшаға тілі келмесе де, мәтінін жаттап алып, мәнеріне келтіріп айтып шығатыны да рухымызды көтереді, – дейді ол.

Бүгінгідей технология көз ілеспес заманда өз ұлттық болмысымызды жоғалтып алмау аса маңызды. Торғын мұны өзінің ұлт алдындағы міндеті санайды.

– Бүгінде өз мәдениетіне қызығатын жастардың саны артып келе жатқаны байқалады. Өз халқы туралы көп сұрайды, тарихын, шыққан тегін білісі келетінін де байқаймыз. Бұл – өте жақсы үрдіс. Қазіргідей шақта ұлттық болмысымызды жоғалтып алмау – аса қажет. Бұл міндетті миссияға айналдырып, кейінгі 20 жыл бойы тілімізді, ділімізді насихаттау ісіне белсене қатысып келеміз. Осы игі істің ортасында жүру – мен үшін бақыт. Омбы қазақтары, жалпы Ресейде тұратын қазақтар әлемнің әр бұрышында өз мәдениетін бәрінен биік қоятын қазақтардан қалыспай, өскелең ұрпаққа мол мұра қалдырады деп ой-

лаймын. Біз сол үшін аянбай тер төгіп келеміз, – дейді Торғын сөз соңында алда көп іске бел шеше кірісетінін айтып.

«Омбы қазақтары» ұйымымен қатар, Ресейде мәдениетімізді дәріптеп жүрген тағы бір іргелі ұйым – Орынбордағы Жаңабай Балабаев жетекшілік ететін аймақтық қазақ ұлттық-мәдени автономиясы. Орынборда көп игі іс атқарып жүрген Жаңабай Айтқалиұлын танитындар оны көпке үлгі етеді. Әңгіме барысында Торғын да Орын-

16-сында қазақтар тұрады. Тіпті, кейбір ауыл тұрғындарының елу пайызы – қазақтар. Айтпасам да білетін шығарсыз, Орынбор – әр қазақ үшін орны бөлек орын. Мен мұның маңызын мәдени автономияны басқарған соң жете түсіндім. Біз Қазақстаннан келген қазақтарға экскурсия жасап, қала ішін аралатамыз. Қазақ КСР-нің алғашқы астанасы Орынбор екенін Қазақстаннан келген кісілер сағынышпен еске алады. Одан бөлек, мұнда Ыбырай Алтынсарин оқыған мектеп бар. Маған дейін белсенді жұмыс істеген қазақтар ол мектепке естелік тақтайша қойған. Мұнда Қазақ КСР-нің бірінші үкіметі отырған ғимарат, Ахмет Байтұрсынұлы тұрған үй бар. Бізде Байтұрсынұлы, Алматинская, Актюбинская, Карагандинская деп аталатын көше, Кеңес Одағының Батыры атағын екі рет иеленген Талғат Бигелдинов оқыған әскери училище де осында, – дейді ол.

Жаңабай Айтқалиұлы Орынбордың екенін айтады.

Осыдан бір ай бұрын әлеуметтік желілерде ұлттық киім киген Орынбор қазақтарының 70 келі бауырсақ пісіріп, көше аралап жүргені таспаланған видеосына көпшілік таңданған еді. Жаңабай Айтқалиұлы бұл істің Ұлыс күні қазақ халқының ұлттық мәдениетін дәріптеп, қонақжайлылығын көрсетудің тамаша үлгісі болғанын жеткізді.

– Наурыз мерекесінде 100-ден астам адам ұлттық киімімізді киіп, Орынбордың орталық көшесімен жүріп өттік. Жай ғана жүріп өткеніміз жоқ, белсенділеріміз арнайы әзірлеген 70 келі бауырсақты көтеріп, ән айтып, би билеп, 1,5 сағаттай думандайтып өттік. Жолай адамдар бізге таңырқай қарап, ризашылығын білдіріп жатты. Осыдан соң Орынбор облысының үкіметі бізге жыл сайын осылай жүріп өтіп, орынборлықтарды Наурызбен осылай құттықтауға рұқсатын берді. Екі күннен соң Ұлыс күнін мәдениет үйінде кеңінен атап өттік. Бүкіл ауданнан ансамбльдер келіп, мәдениетімізді айшықтайтын үлкен концерт қойдық. Бұл концертке үкіметтегілермен қатар, өзге ұлт өкілдерін де шақырдық. Одан бөлек, төртінші жыл қатарынан қазақ мәдениеті күндерін өткізіп келеміз. Былтыр Ақтөбе облысымен шекаралас Соль-Илецк ауданында атап өттік. 22 мыңнан астам адам тамашалауға келген бұл іс-шарада бәйге ұйымдастырдық, киіз үй тіктік. Мәдениетімізді паш ететін түрлі ивенттер ұйымдастырдық. Биыл да өткізбек ойымыз бар, – дейді Жаңабай аға Орынбор облысының үкіметімен келіскенін айтып.

НАУРЫЗ
МЕРЕКЕСІНДЕ
100-ДЕН АСТАМ АДАМ
ҰЛТТЫҚ КИІМІМІЗДІ КИІП,
ОРЫНБОРДЫҢ ОРТАЛЫҚ
КӨШЕСІМЕН ЖҮРІП ӨТТІК. ЖАЙ
ҒАНА ЖҮРІП ӨТКЕНІМІЗ ЖОҚ,
БЕЛСЕНДІЛЕРІМІЗ АРНАЙЫ ӘЗІРЛЕГЕН
70 КЕЛІ БАУЫРСАҚТЫ КӨТЕРІП,
ӘН АЙТЫП, БИ БИЛЕП,
1,5 САҒАТТАЙ ДУМАНДАТЫП
ӨТТІК.

Жаңабай Балабаев – қазақ ұлттық-мәдени автономиясына жетекшілік еткеннен бөлек, жары Оксана Балабаева басқаратын «Бәйтерек» қайырымдылық қорына да демеушілік жасайды.

– Бізде қазақ тілі курсы мен ән-би үйірмелері жұмыс істеп тұр. Одан бөлек, «Соберем ребенка в школу» атты акция өткіземіз. Жыл сайын мыңнан астам балаға рюкзак сыйлап, мектепке қажетті керек-жабдықпен қамтамасыз етеміз. Жаңа жыл қарсаңында көпбалалы отбасыларға сыйлық таратамыз. Күзде қарттар күнінде азық-түлік пакетін егде жастағыларға таратамыз. Онымен қоса, мүмкіндігі шектеулі балаларды да назардан тыс қалдырмаймыз. Оларды оңалту орталықтарында ем-дом алуына қол ұшын созып, керек аппараттары мен арбаларын алып беруге тырысамыз. Тек Орынбор қаласын емес, аудандарды да аралап, көмекке мұқтаж жандарды іріктеп аламыз. Әсіресе, аудандардың бірінде орналасқан балалар үйінің тәрбиеленушілеріне қамқорлық жасап, жыл сайын түрлі сыйлық береміз, – дейді.

ГАЗЕТТІҢ КЕЛЕСІ САНЫ 15 МАМЫРДА ШЫҒАДЫ

AMANAT MEDIA GROUP Меншік иесі – «Айқын-Литер» ЖШС Директор – Талғат ЕШЕНҰЛЫ	Бас редактор Бауыржан БАБАЖАНҰЛЫ Бас редактордың орынбасары Тоқтарәлі ТАҢЖАРЫҚ ЖУРНАЛИСТЕР: Арайлым ЖОЛДАСБЕКҚЫЗЫ, Әлия ТІЛЕУЖАНҚЫЗЫ, Наурызбек САРША, Ділда УӘЛИБЕК, Ахмет ӨМІРЗАҚ (Алматы қаласы)	ТЕХНИКАЛЫҚ БӨЛІМ: Елдар ҚАБА (беттеуші-дизайнер) Корректор: Саягүл САПАРҚЫЗЫ Нөмірдің кезекшісі: Арайлым ЖОЛДАСБЕКҚЫЗЫ • Астана қ. «Медиа-холдинг» «ERNUR» ЖШС Сипеті көшесі 30, тел.: 8(7172) 99-77-77 • Тапсырыс №10200. Таралымы 5762 Көлемі 4 б. т.	Мекенжайымыз: 010000. Астана қаласы, Д.Қонаев көшесі 12/1 Редакция телефоны – 8(7172) 72-95-39 ЖАРНАМА БӨЛІМІ: 8(701) 675-42-14, 8(7172) 72-95-31 reklama.liter@gmail.com ЖАЗЫЛУ ЖӘНЕ ТАРАТУ БӨЛІМІ: 8(771) 804-61-32, 8(7172) 72-95-39 podpiska.alt@gmail.com Мақала авторының пікірі редакция көзқарасын білдірмейді Оқырман хаттарына жауап қайтарылмайды © «Түркістанда» жарияланған материалдарды сілтемесіз көшіріп басуға болмайды. • Суреттердің сапасына редакция жауап береді © Мақалалар коммерциялық негізде басылды • Жарнамалар мазмұнына редакция жауап бермейді М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Газет «Түркістан» газетінің компьютер орталығында теріліп, беттелді Газет ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі, Ақпарат комитетінде тіркеуге алынып, қайта есепке қою туралы №КЗ20ВРУ00019166 куәлігі 08.01.2020 жылы берілген. Индекс: Жеке жазылушылар үшін – 65413, мекемелер мен ұйымдар үшін – 15413.
--	--	---	---